№ 170 ՇԱԲԱԹ, 4 ՕԳՈՍՏՈՍԻ

1912
ՔԱՌԱՍՈՒՆԵՒԿԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, 6 ամսվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція „Мшакъ“ Сергіевская ул., № 5
Tiflis, Rédaction "Mschak"
Խմբագրատան տելեֆոն № 2—53.

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւնների ընդունվում է ամեն ժամ.
Յայտարարութիւնների համար վճարվում են երեսանիւթի տողերով 20 կոպէկ.
Տպարանի տելեֆոն № 67.

ՇԱԲԱԹ, 4 ՕԳՈՍՏՈՍԻ № 170

ԽՄԲԱԳԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՕԳՈՍՏՈՍԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՅ ՎԵՐՋԸ 5 ՌՈՒԲԼԻ.

ՄՇԱԿ
ՔԱՌԱՍՈՒՆԵՒԿԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Հասցէ՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ“.
TIFLIS, Rédaction du journal "MSHAK".

Յայտարարութիւններ ընդունվում են Մոսկվայում՝ Центральная Контора Объявленій Торгов. Дома Л. и Э. Метцль и Ко, Мясницкая, д. Сытова, ... Морская, 11, ... Маршальковская, 130, ... Большая, 38, ... 8 Площадь Биржи.

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԻ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

Թաղուելի Բաբայեան, Ալէքսանդր Գրիգորեան ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆՆԵՐԸ, իրանց որդոց հետ խորին վշտով յայտնում են ազգականներին և ծանօթներին՝ առաջինը իր մօր և վերջինը իր զօքանչի

ՍՕՖԻԱ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆՑԻ

վաղաժամ մահը, որը տեղի ունեցաւ ամսիս 2-ին։ Ամբիծքը ամեն օր, երեկոյեան ժամը 7-ին, հանգուցեալի բնակարանում, Գանովսկայա փողոց, տուն № 14.
Թաղման մասին կը յայտարարվի առանձին։ 563. 1—1

Սաթենիկ Առաքելեան և Խաչատուր Եախշեան ԱԴԱՄԵԱՆՆԵՐԸ խորին վշտով յայտնում են ազգականներին և ծանօթներին՝ առաջինը իր անմոռանալի մօր և երկրորդը իր զօքանչի՝

ՍՕՖԻԱ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆՑԻ

վաղաժամ մահը։ Ամբիծքը ամեն օր, երեկոյեան ժամը 7-ին, հանգուցեալի բնակարանում, Գանովսկայա փողոց, տուն № 14.
Թաղման մասին կը յայտարարվի առանձին։ 564. 1—1

Մայրը, քոյրերը և եղբայրք ՄՈՒՐԱԴԵԱՆՆԵՐԸ ցաւօք սրտի յայտնում են բարեկամներին և ազգականներին իրանց թանգագին և անմոռանալի եղբօր՝

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԳԷՈՐԳԵԱՆ ՄՈՒՐԱԴԵԱՆՑԻ

մահը Բորժոմում։ Թաղումը տեղի կունենայ այսօր, շաբաթ, օգոստոսի 4 ին, Բորժոմի գերեզմանատանը։ 565. 1—1

Ս. Էջմիածնի Գէորգեան Հոգեւոր Ճեմարանի
համար հարկաւոր է ՄԻ ՈՒՍՈՒՑԻՉ ռուսաց լեզուի և գրականութեան, ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐ երաժշտութեան (գործիքների վրա), նկարչութեան և մարմնամարզութեան։ Պայմանների համար դիմել՝ Էջմիածին, տեսուչ Բագրատ վարդապետին։
(օ.մ.) առ. 560. 3—2

«ՄՇԱԿԻ» ՅՈԲԵԼԵԱՆԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ հրատարակութեամբ
Լոյս տեսաւ եւ վաճառվում է
Լ. ԴԱՆԻԷԼԵԱՆԻ կազմած
„ՄՇԱԿԻ“ ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱԿ (1872–1912)
Հանգուցեալ Գր. Արծրունու, Անդր. Արծրունու, Րաֆֆիի, Գ. Սունդուկեանի, Ա. Արփիարեանի, Ե. Տէր-Մարկոսեանի, Ալ. Քալանթարի և Հ. Առաքելեանի պատկերներով։ Գիրքը բաղկացած է 132 էջից, տպված է ամենալաւ թղթի վրա եւ պարունակում է իր մէջ «Մշակի» 40 տարվայ համառօտ պատմութիւնը, բոլոր խոշոր երեւոյթների, բելլետրիստ. երկերի, նշանաւոր յօդուածների եւ այդ ժամանակամիջոցում «Մշակի» ունեցած աշխատակիցների եւ թղթակիցների անունների յիշատակութիւնը։
ԳԻՆՆ Է 50 ԿՈՊ.
Պահեստը Թիֆլիսում, «Մշակի» գրասենեակում։
«Մշակի» բաժանորդները ճանապարհածախք չեն վճարում։
ԳՐՔԻ ՎԱՃԱՌՈՒՄԻՑ ՍՏԱՑՎԱԾ ԶՈՒՏ ԱՐԴԻՒՆՔԸ ՑԱՏԿԱՑՎՈՒՄ Է «ՄՇԱԿԻ» ՖՈՆԴԻՆ։
(առ.) 0—15

«ՄՇԱԿԻ» ՅՈԲԵԼԵԱՆԱԿԱՆ ԿԱՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ հրատարակութեամբ
Լոյս տեսաւ եւ վաճառվում է
„ՄՇԱԿ“ ԵՒ ՀԱՅ ԿԻՆԸ
(«Մշակի» 40-ամեայ յոբելեանի առիթով)
I հատոր
Բաղկացած 7+294 մեծադիր էջից, Գր. Արծրունու գրաւիւր-պատկերով։
Գինը ՄԷԿ րուբլի։
Պահեստը Թիֆլիսում, «Մշակի» գրասենեակում։
«Մշակի» բաժանորդները ճանապարհածախք չեն վճարում։
ԳՐՔԻ ՎԱՃԱՌՈՒՄԻՑ ՍՏԱՑՎԱԾ ԶՈՒՏ ԱՐԴԻՒՆՔԸ ՑԱՏԿԱՑՎՈՒՄ Է «ՄՇԱԿԻ» ՖՈՆԴԻՆ։
(առ.) 0—18

ՇՈՒՇԻ
Մատչելի գնով «Թօփխանա» շուկայի մօտ ԾԱԽՎՈՒՄ Է Լեւոն Վարագեանի քարաշէն երկյարկանի ՏՈՒՆԸ։
Գնելու պայմանների մասին դիմել Շուշում Գերասիմ Խուրլարեանին, կամ Վարագեանին՝ Պեատիգորսկում, նամակով—Провалъ, дача № 13.
(օ.մ.) առ. 499. 15—13

«ՄՇԱԿԻ» ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ Է
Համայի Մայսահարնիրը
Գ. ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆՑԻ
Գինն է 30 կոպ.
(Ճանապարհածախքով՝ 38 կոպ.)
Այս գրքի վաճառումից գոյացելիք գումարը յատկացվելու է «ՄՇԱԿԻ» ապահովութեան ֆոնդին։
Հասցէն՝ Тифлисъ, Ред. газ. „Мшакъ“, կամ Tiflis, Rédaction du journal arménien „Mschak“

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

2 օգոստոսի

Կրասնոյէ Սէլօ.—Բարձրագոյն ներկայութեամբ կայացաւ բրիգադների մանեօվրը։ Զօրքերը բաժանվեցին երկու զօրամասերի. կապոյտը Պրէօբրաժէնեան գնդի հրամանատար գեներալ-մայոր Գուլէվիչի ղեկավարութեամբ, իսկ կարմիրը՝ 37 րդ դիվիզիայի առաջին բրիգադայի գեն.-մայոր Վայլբերգի։ Երկուսի նպատակն էր Կրասնոյէ Սէլօն գրաւել։ Առաւօտեան ժամը 9 և 15 րոպէին Պետերհօֆից ժամանեց Նորին Կայսերական Մեծութիւն Թագաւոր Կայսրը։ Ողջունելով և ընդունելով Մեծ Իշխան Նիկոլայ Նիկոլայէվիչի զեկուցումը, Նորին Մեծութիւնը սկսեց նայել երկու կողմերի գործողութիւններին և հետևել մանեօվրի ընթացքին։ Ժամը 1-ին կայսերական փողահարները հնչեցնում են նահանջի ազդանշանը։ Զօրամասերը շարվում են ռազմական կարգով և քայլում Թագաւոր Կայսրի մօտ։ Հրամանատարները խմբվում են Կայսրի շուրջը և սկսվում է մանեօվրի վերլուծութիւնը։ Վերջացնելուց յետոյ դղրդալի ուրաներով Կայսրը հաճեց գնալ Կրասնոյէ Սէլօ նախաճաշելու Մեծ Իշխան Նիկոլայ Նիկոլայէվիչի և Մեծ Իշխանուհի Անաստասիա Նիկոլայէվնայի մօտ։ Երեկոյեան ժամը 7-ին Կրասնոսէլեան մեծ վրանում Բարձրագոյն ներկայութեամբ ճաշկերոյթ տեղի ունեցաւ, որին հրաւիրված էին բոլոր զօրամասերի հրամանատարները։ Ժամը 9-ին Թագաւոր Կայսրը բարեհաճեց մեկնել վրանից։ Երեկոյեան Կրասնոյէ Սէլօյի թատրոնում ներկայացում եղաւ Թագաւոր Կայսրի ներկայութեամբ։ Ցերեկը Կայսրը շրջեց զինուորական հիւանդանոցը և ողորմածաբար խօսացրեց հիւանդներին։

—

Մոսկվա.—Ֆրանսիական գաղութի սուած բանկէտին Պուանկարէն բաժակ առաջարկեց Նորին Կայսերական Մեծութիւն Թագաւոր Կայսրի, Թագուհի Կայսրուհու և Գահաժառանգ Արքայորդու կենացը։ Նահանգապետը պատասխանեց փոխադարձաբար առաջարկելով հանրապետութեան նախագահ Ֆալիէրի, Պուանկարէի և ֆրանսիական ազգի կենացը։ Ֆրանսիական հիւպատոս Դէվալիկուրը, մատնանշելով ֆրանս ռուսական դաշնակցութեան առաջիկայ արժանէ հարսանիքի լրանալը, առաջարկեց Պուանկարէի կենացը, որպէս նրա ինիցիատորներից մէկի։ Պուանկարէն, պատասխանելով, ընդգծեց ֆրանսիացիների և ռուսների համերաշխութիւնը և բարեկամական զգացմունքները 1812 թւի յոբելեանի ժամանակ։

—

Մոսկվա.—Իր կալուածքը գնացող բորսային կօմիտէտի նախագահ Կրեստօվնիկովի վրա յարձակում են գործել։ Կողոպտիչները, կանգնեցնելով կառքը, բրաունինգի սպառնալիքի տակ խլել են նրա մօտ եղած փողերն ու ոսկէ ժամացոյցը։

—

Ստրէզա.—Գէնուայի Ելիզավէտա դքսուհին, այրի Մարգարիտա թագուհու մայրը, վախճանվեց։

—

Նէյստրէլից.—Անգլիական թագուհին դստեր հետ միասին անցաւ այստեղից ծածկաբար։

—

Սօֆիա.—Ֆերդինանդ թագաւորը գնաց Տըրնովօ, ուր հաւաքվում են դիպլօմատները, մինիստրները և պաշտօնական անձինք մասնակցելու յոբելեանական հանդէսներին։

Ազգայնական մամուլը, մակեդոնիայի դէպքերը ի նկատի առնելով, չէ համակրում հանդէսներին։ «Միր» լրագիրը ցանկանում է, որ ապագայ այդ տեսակ հանդէսների ժամանակ՝ չքանային սև ամպերը Բալկանների վրայից, որոնք ապշեցնում են ողջ աշխարհը և ժողովուրդը զրկում իր ույժը և ընդունակութիւնները զարգացնելու հնարաւորութիւնից։ «Դեն» լրագիրը մատնանիշ է անում, որ յոբելեանը զուգորդվում է վճռական մոմենտի հետ և մաղթում է յոբելեարին, որպէսզի նա կարողանայ ցրել բոլոր երկբայութիւնները և ապացուցէ սերտ համերաշխութիւնը իր ժողովրդի հետ։

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

20 օգոստոսի

Թիֆլիս.—Գեներալ Ներատովը հեռագրում է, որ անմիջական կապ հաստատեց Ահարի զօրամասի հետ և հրամայեց գնդապետ Տօլմաչէվին եռանդուն կերպով հետապնդել դէպի արևմուտք գնացող խօջալինցիներին։ Նա բարձրանում է սարերը աջակցելու գնդապետ Տօլմաչէվին խօջալինցիներին ջարդելու համար։ Ահարի զօրամասը ապահոված է ուտեստի պահեստի կողմից և գործում է Ունարի և Արդաբիլի շրջանում։

—

Խոյ.—Զինուորական մթերատար սայլերը Ջուլֆայից դուրս ենթարկվեցին չարագործների յարձակման։ Պահակախումբը յետ մղեց յարձակումը։ Գրնդակաձգութեան ժամանակ մահացու կերպով վիրաւորվել է զօրքերի ուտեստատու կապալառու Հասանօվը, որ շտապել էր կօզակներին օգնութեան։ Նա երեք ժամից յետոյ մեռաւ։

—

Խոյ.—Կոտուրի կիրճի հսկողութեան համար թիւրքերը նշանակել են զինուորական պահակ Խաթերան և Աղդաշ սարերի միջև, այն սահմանային նշանի տեղում, որը 1848 թւին դնել էր տուել Դէրվիշ փաշան։

ԹԻՒՐՔԻԱՅԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

2 օգոստոսի

Կ. Պոլիս.—Չերնօգորիայի հետ ունեցած սահմանային վէճը հարթված է։ Ներքին գործերի մինիստր է նշանակված ճանապարհների հաղորդակցութեան մինիստր Մէհմէդ Շերիֆ փաշան։

—

Սօֆիա.—Կ. Պոլսից հաղորդում են այստեղ, որ ապստամբութեան դրօշակ է պարզել Ռասնայում 1908 թւի յեղափոխութեան յայտնի գործիչ Նիազիբէյը, լեռներում իր շուրջը համախմբելով թիւրք ալբանական դասալիք եղած զինուորներին ու ժանդարմներին։ Ալբանացիների պարագլուխները հրաժարվել են միանալ։ Նիազի-բէյի և «Մ. և Ա.» կօմիտէտի ամբողջ յոյսը այժմ մալիսօրների վրա է, որոնց երիտասարդ-թիւրքերը անցեալում մեծ զիջումներ արեցին. բացի դրանից երիտասարդ-թիւրքերը բաւականին կուսակիցներ ունեն ալբանական երիտասարդութեան և Սալոնիկի օֆիցէրների մէջ։ Մայրաքաղաքում երկիւղ են կրում, որ արիւնահեղ ընդհարում կը լինի մակեդօնական հարցում օֆիցէրների մէջ, որոնց մի մասի վրա Նիազի բէյի դասալիքութիւնը վարակիչ ազդեցութիւնը կը գործի։ Կառավարութիւնը մտադիր է վճռական միջոցներ ձեռք առնել. աջողութիւնը կախված է դրանից։ Այդ կողմից մեծ վճռականութիւն է ցոյց տալիս զինուորական մինիստր Նազըմը. նա արդէն երդվեցրել է բոլոր զինուորականներին հաւատարիմ մնալ և հրաժարվել քաղաքական գործունէութիւնից. զինուորական դատարանի է ենթարկել Մահմուդ-Շէվքէթ փաշայի սիրելի պօրուչիկ Սելիմին՝ մեղադրելով նրան երկաթուղային ծառայողների շրջանում ագիտացիա մղելու մէջ։ Դատարանը Սելիմին դատապարտել է գնդակահարութեան։ Երեւի դատավճիռը կը վաւերացվի։ Ալբանացիների հետ գործերը այնքան էլ աջող չեն հարթվում։ Նրանք բացի աւտօնոմիայից պահանջում են զինուորական ծառայութիւն վարել խաղաղ ժամանակ միայն Ալբանիայում, դատի ենթարկել այն պետական ու քաղաքական գործիչներին, որոնց անփութութեան շնորհիւ իտալացիները գրաւեցին Տրիպօլիսը։ Կառավարութիւնը ընդունում է ալբանական լեզուի գործածութիւնը ալբանական դպրոցներում և նրանց պետական գանձարանից նպաստ տալը, ալբան պաշտօնեաներ նշանակել երկրի կառավարութեան համար և բարենորոգումներ մտցնել կուլտուրական բարգաւաճման համար յատուկ յանձնաժողովի հսկողութեան ներքոյ։

—

Վիէննա.—«Նէյէս Վինէր-Տագեբլատ» և «Նէյէ-Ֆրէյէ-Պրէսսէ» լրագիրները հաղորդում են, որ կոմս Բերհտօլդը մտադիր է իր վրա նախաձեռնութիւն վերցնել մտքերի փոխանակութիւն ունենալու պետութիւնների հետ, որպէսզի մի կողմից պաշտպանէ Բ. Դրանը դէպի օսմանեան կայսրութեան բոլոր ժողովուրդների բարօրութիւնն ունեցած իր ձգտումների մէջ, իսկ միւս կողմից ազդէ բալկանեան ազգերի վրա, որպէսզի նրանք իրագործելով իրանց պահանջները՝ չը զրկեն Բ. Դրանը հնարաւորութիւնից հետևելու ազգային յարաբերութիւնները համերաշխ պահպանելու պահանջի քաղաքականութեանը։ Ցիշեալ լրագիրները գտնում են, որ այդ նպատակը հաւասարապէս համապատասխանում է թէ Թիւրքիայի և թէ բալկանեան ազգերի ու մնացեալ պետութիւնների շահերին։

—

Բերլին.—Աւստրիական գործերի հաւատարմատարը հաղորդեց Կիդերլեն-Վեխտէրին կոմս Բերհտօլդի դիտաւորութեան մասին բալկանեան գործերի առիթով պետութիւնների հետ մտքերի փոխանակութիւն կատարելու համար։

ԹԻՒՐՔ-ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

Գերմանական «Vos. Zeit.» թերթը Տունիսում բնակվող մի անձից ստացել է մի թղթակցութիւն, որից երեւում է, որ Տրիպօլիսում պատերազմը իտալացիների դէմ կարելի է շարունակել ամբողջ տարիներով, նոյնիսկ եթէ Թիւրքիան հարկադրված լինի հաշտութիւն կնքել Իտալիայի հետ։

Այդ թղթակցութեան հեղինակը, որ տեղն ու տեղը ուսումնասիրել է տեղագրական և ռազմական բոլոր հանգամանքները, ինչպէս և թիւրքերին պարէն ու ռազմամթերք հայթայթելու միջոցները, ասում է, թէ թիւրքարաբական կռւող շարքերն ամեն ինչ ըստանում են առատօրէն, և թէ ֆրանսիական կառավարութիւնը յայտարարել է, որ ինքը չէ կարող արգելել ռազմամթերքի կամ պարէնի մատակարարումը Տրիպօլիսում օսմ. դրօշակի ներքոյ կռւող վաշտերին, որովհետև Տրիպօլիսի ցեղերը վաղուց ի վեր այս միջոցով արդէն իրանց պատրաստութիւնը տեսել և մթերել են ամեն տեսակ պարէն։ Բացի դրանից՝ առևտրական յարաբերութիւնները պատերազմից ի վեր չափազանց բարգաւաճել են։

Այդ յարաբերութիւնները կատարվում են յայտնի կերպով։ Զէնքի և ընդհանրապէս ռազմամթերքի առևտուրը ոչ ոքի համար գաղտնիք չէ բնաւ։ Ամենքն էլ գիտեն, թէ այդ առևտուրով ովքեր են զբաղվում և թէ որտեղից է ձեռք բերվում այդ ռազմամթերքը։ Երբեմն զէնք է ուղարկվում աւտօմօբիլով նոյնիսկ Տունիսից, Սֆաքսից, Գաբէսից և ծովափնեայ այլ վայրերից։ Զէնք և ռազմամթերք փոխադրող կարաւանները յաճախ բաղկացած են լինում 4000 ուղտից։ Տունիսի ծովեզրեայ փոքրիկ շատ քաղաքներ ու աւաններ, որոնք անցեալում հաղորդակցութիւն չունէին մեծ նաւերի հետ, ներկայումս պարբերաբար վայելում են վերջիններիս այցելութիւնը։

Բացի դրանից՝ թիւրքերը սկսել են իրանց պաշարն ստանալ ուղղակի Տրիպօլիսի ծովափնեայ կէտերից. և այդ՝ շնորհիւ այն հանգամանքի, որ իտալական նաւատորմը, վերջերս զբաղված լինելով Եգէյեան ծովում պատերազմական գործողութիւններով, շատ թոյլ կերպով է հսկողութիւն ունենում Տրիպօլիսի ամբողջ ծովեզերքի վրա։ Վերջերս բազմաթիւ թնդանօթներ ցամաք հանվեցին, և այդպիսով թիւրքերն իրանց կարիքը կարողացան հոգալ նշանաւոր չափով։

Նրանք վերջերս շատ էին նեղվում թնդանօթների պակասութիւնից և ստիպված էին իրանց հրետանին (բատարէյա) խնայողութեամբ գործածել։ Օսմ. դրօշակի տակ Տրիպօլիսում կռւողները ներկայումս աշխատում են ամեն բանով կազմ ու պատրաստ գտնվել վճռական պատերազմին, որ տեղի է ունենալու այն ժամանակ, երբ իտալացիները ակարութիւն ցոյց տան։

Տունիսից ուտեստի պարէն և ռազմամթերք գաղտնաբար Տրիպօլիս ուղարկելը շատ հեշտ մի գործ է դարձել շնորհիւ այն հանգամանքի, որ Տունիսի բնակիչները և պաշտօնեաները բարեկամաբար չեն տրամադրված իտալացիներին, որոնք այդ երկրի

բ' ակչութեան կողմից նկատված են որպէս լժան մրցակիցներ։

Իտալական կառավարութիւնը տեղեակ է այս բոլոր տխուր և աննպաստ հանգամանքներին, բայց ստիպված է համակերպվել, հաստատ գիտենալով որ Պարիզից տրված որևէ հրաման չէ կարող դարմանել երբեք այս անախորժ վիճակը։

ԿՈՐՍՏԱԲԵՐ ԳԱՂԹԸ

Երբ այս ամառ Բաթումի վրայով Պարիզ էի գնում, ֆրանսիական «Մեսաժըրի Մարիտիմ» ընկերութեան «Sinai» նաւի վրա պատահեցի 14 վանեցիների։ Հարց ու փորձից երևաց, որ նրանք գնում են Ամերիկա։

Հետաքրքրութիւնից դրդված՝ հարցրի այդ պանդխտողներին.

— Ի՞նչն է ձեզ ստիպում գնալ այդքան հեռու երկիր, որպիսին է Ամերիկան։ Արդեօք հողի սակաւութիւն ունէք կամ երկրում ապրելը անապահով է։

— Ոչ մէկն է, ոչ ալ միւսը,—պատասխանեցին իմ հարցին։

Լաւ ուրեմն,—մտածեցի ես,—երբ սրանք հող ունեն, երկրումն էլ նախկին տարիների նման ալան-թալան չը կայ, հապա էլ ինչու են գնում։

Ուսման համար չէր կարող լինել նրանց գաղթը, որովհետև ամենքն էլ հազիւ հասարակ գրագէտներ և տարիքաւոր մարդիկ էին։

Հետաքրքրութեանս բաւարարութեան տալու համար՝ նորից հարցրի նրանց.

— Ի՞նչ նպատակով էք գնում Ամերիկա։

— Ախպէր, ի՛նչ նպատակ ունենք. կերթանք փարա դատելու։

— Լա՛ւ, չէ՞ որ դուք ասում էք, թէ հող ունէք, ամեն բան առատ է, ձեզանից շատերը առանձնապէս ապահովված են. և վերջապէս չէ՞ որ Ամերիկայում դուք շատ դժուարութիւններ կը կրէք, քանի որ ոչ լեզու գիտէք, ոչ էլ որևէ արհեստ։

— Ամերիկա գացողներէն շատերը,—պատասխանում են նրանք,—մեծ փարա են դատեր, որոնք ոչ հայերէն գիտէին գրել-կարդալ, ոչ ալ անգլիերէն. հիմա մեզ ալ գրած են, մենք ալ հոն կերթանք...

Ինչով ուզում էք համոզէք նրանց, ոչ մի բան նրանց առաջը չէ կարող առնել։

Գնում են՝ յաճախ իրանք էլ չը գիտենալով, թէ ինչու։ Միայն լսել են, որ Ամերիկայում «մեծ փարա» կարելի է դատել։

Երկու ամսից աւելի է, որ այս գծի վրա եմ գտնվում, ուր ամեն օր կարելի է պատահել նորանոր խմբերի, որոնք գնում են «փարա դատելու»։

Այսպէս որ շարունակվի, երկիրը կը դատարկվի ժողովրդից, մնացած հողերին տէր կը դառնան քիւրդերն ու թիւրքերը, որոնք տեղում մնացող հայերի համար մի կատաղեալ [?] պատուհաս են դառնալու։

Ես, իբրև մարդ և իբր վանեցի, խորհուրդ եմ տալիս հայրենակիցներիս, որ չը լսեն շատերի պատմած առասպելներին Ամերիկայի մասին և ի զուր պանդխտութեան ցուպը չառնեն ձեռքներին ու չը թողնեն իրանց բարիքներով առատ և քաղցր վաթանը։

Հէնց մինչև Ամերիկա հասնելու հետն էլ հսկայական դժուարութիւններ կան ձեզ համար, որովհետև դուք ոչ լեզու գիտէք, ոչ էլ տեղական պայմանների հետ էք ծանօթ։

Ահա մի քանի համառօտ տեղեկութիւններ, որոնք թերևս համոզեն ձեզ, թէ Ամերիկայում մեղր ու շաքար չեն պատրաստվում ձեզ համար։

Նախ՝ մի ամսից աւելի ճանապարհորդութեան ընթացքում գնացողներից շատերը, որոնք սովոր չեն ծովային և տրոպիկական կլիմային, հիւանդանում են։ Շատերի դրամը մինչև Մարսէյլ վերջանում է, նամակով խնդրում են իրանց բարեկամներից, որոնցից մինչև կը ստանան դրամ, բաւական ստիպված են լինում Մարսէյլում մնալ, ուր պանդոկի կամ հիւրանոցի տէրը, օգտվելով հանգամանքից, անխղճաբար այդ դրամը պահում է ու չէ տալիս տիրոջը, որպէսզի վերջինս՝ ստիպված՝ մնայ իր հիւրանոցում։

Սա առասպել չէ, հայրենակիցներ։

Մի ամիս առաջ պատահեցի մի կարսեցու, որ ապրում էր rue Mazenod № 40 տանը գտնվող մի հիւրանոցում, որի տէրը դժբաղդաբար հայ է։ Այս հիւրանոցատէրը 2 ամիս առաջ ստացած է լինում խեղճի փողը, բայց անամօթաբար պահում է իր մօտ և դրանից յետոյ հեռագիրը ձեռքին ցոյց է տալիս, թէ փողն այդ օրն է միայն ստացել։ Հաշիւ են անում և փողի $^3/_4$-ը հասնում է հիւրանոցատիրոջը, որովհետև 2 ամիս նրան «լաւութիւն» է արել և պահել է իր մօտ։

Խեղճ տղան սրտամորմոք լաց էր լինում և գրել էր փեսային, որ նորից փող ուղարկէ։

Երկրորդ՝ երբ տաժանելի աշխատանքներից և նիւթական մեծ կորուստներից յետոյ մի կերպ հասնում են Ամերիկա, այստեղ նոր դժուարութիւններ են ստեղծվում «փարա» դատողների համար։

Նաւը ափին չը մօտեցած՝ բժիշկը գալիս քննում է և 100-ից 85%-ին «նօ-բօնօ» է դուրս բերում։ «Նօ-բօնօ» դուրս եկածները պիտի վերադառնան։

Այստեղ է, որ սկսվում է «փարա դատելու» տենչից առաջ եկած արտասուելից ողբը։ Պիտի վերադառնալ, բայց պիտի վերադառնալ իր ծանօթների ու ազգականների մօտ, սև երեսով, որովհետև չը կարողացաւ «փարա դատել» և ունեցած-չունեցածը կորցրեց ճանապարհին։

Մի կերպ «բօնօ» դուրս եկածների դրութիւնն էլ վատթար է լինում։

Սրանք արհեստ ու լեզու չը գիտենալով ամենքն էլ գործարաններում կամ մի ուրիշ տեղ սև աշխատանք են կատարում։ Այստեղ չը դիմանալով ոչ գործարանի փչացած, մրոտ ու մոխրոտ օդին, ոչ ծանր աշխատանքին, ոչ էլ մանաւանդ ջուրն է գալիս նրանց, ուստի շատերը ծանրապէս հիւանդանում են։

Իսկ ում որ աջողվում է իր կազմուածքի շնորհիւ դիմանալ տեղական պայմաններին (մանաւանդ երիտասարդները), նա էլ ցոփ ու անառակ կեանք վարելով վարակվում է մի շարք վարակիչ հիւանդութիւններով, որոնք մեր երկրի համար անծանօթ բաներ են։

Ամերիկայից եկողները պատմում են, թէ բաղդի բերմամբ ամենաապահովն անգամ ախ ու վախով է յիշում երկիրը։

Ինչպէս տեսնում էք, ոչ մի մխիթարական բան, բացի նիւթական, բարոյական և ֆիզիկական վնասներից։

Ս. Ս. Կարապ

Մարսէյլ (Ֆրանսիա)

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԹԻՖԼԻՍԻ ՀԱՄՔԱՐՆԵՐԸ ԵՒ ՆՐԱՆՑ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ

I

Մեզանից իւրաքանչիւրը լաւ գիտէ և տեսած է զանազան նշանաւոր հանդէսների միջոցին համքարներին իրանց գեղեցիկ դրօշակներով ու կրծքները շղթաներով զարդարած ուստաբաշիներով, գլուխ ունենալով արհեստաւորների աւագին։

Թոյլ ենք տալիս մեզ կարծելու, որ հասարակութեան ստուար մեծամասնութեան ծանօթութիւնը համքարների և նրանց կազմակերպութեան հետ՝ դրանից հեռու չէ գնում, մինչդեռ համքարները, նրանց կազմակերպութիւնը և դրութիւնը արժէր հասարակութեան լայն խաւերի ուշադրութեանը և ուսումնասիրութեանը ներկայացնել։

Կաշխատենք մեր ույժերի ներածին չափ ծանօթացնել մեր ընթերցողներին այս դասակարգի հետ, մանրակրկիտ ուսումնասիրութիւնը թողնելով աւելի ձեռնհասներին։

Համքարների կազմակերպութեան սկզբնաւորութիւնը և նրանց խաղացած դերը կը տանի մեզ մինչև միջին դարերը. այժմեան համքարների իրաւունքները բեկորներն են անցեալի։

Անդրկովկասում համքարներն ունեն կարգին կազմակերպութիւն միմիայն Թիֆլիսում՝ կառավարութիւնից հաստատված կանոններով, իրանց ուպրավայով և աւագով, մնացած քաղաքները բաւականանում են միմիայն ուստաբաշիներով։

Զանազան խնդիրներում Թիֆլիսի արհեստաւորների ուպրավայի իրաւասութիւնը տարածվում է նաև ամբողջ Անդրկովկասի վրա, ինչպէս օրինակ վարպետութեան վկայական տալը. դա միայն Թիֆլիսի արհեստաւորների ուպրաւան է տալիս։

Հիւսիսային Կովկասում այդպիսի հաստատութիւն կայ Վլադիկավկազում. այնուհետև Ռուսաստանում կան՝ Օդեսայում, Պետերբուրգում, Մոսկվայում, Վարշավայում և այլն։

Ներկայիս Թիֆլիսի համքարները կառավարվում են համաձայն 1867 թւի ապրիլի 5-ին այն ժամանակի փոխարքայի կողմից հաստատված կանոնների, որոնց գլխաւոր կէտերի հետ կը ծանօթացնենք մեր ընթերցողներին։

Համքարութիւնը ներկայացնում է իրանից փոքրիկ չափերով արհեստաւորների մի տեսակ ինքնավարութիւն՝ հանդերձ սեփական դատավարութեամբ։

Համքարների կամ արհեստաւորների կազմակերպութեան կորիզը կազմում են վարպետ-արհեստաւորները։

Վարպետ կոչվում է նա, ով կամ անձամբ ունենալով խանութ պարապում է արհեստով, կամ պահում է արհեստանոց՝ վարձված օգնականներով և աշակերտներով։

Միատեսակ արհեստով կամ ձեռագործով պարապող արհեստաւորները կազմում են մի համքար։

Իւրաքանչիւր համքար ունի իր փոքրիկ կազմակերպութիւնը յատուկ իր համքարի պէտքերը հոգալու համար. ամեն տարի որոշված ժամանակին համքարութեան մէջ նշանակված բոլոր վարպետները հաւաքվելով ընտրում են երկու հոգի ուստաբաշութեան համար, որոնցից մինը հաստատվում է նահանգապետի կողմից իբրև ուստաբաշի, իսկ միւսը մնում է կանդիդատ։ Ուստաբաշիները ընտրվում են մի տարի ժամանակով։ Եթէ համքարը բազմամարդ է և կարիք է զգացվում գանձապահի, վերև յիշված ժողովները ընտրում են գանձապահներ, սակայն այս բանը Թիֆլիսի համքարները համարեա չունեն։

Իւրաքանչիւր ուստաբաշի իրաւունք ունի մի իգիթբաշի կամ ծառայող ընտրել իր համքարի միջից։

Իւրաքանչիւր համքար ունի իր յատուկ դրօշակը։

Համքարները բացի իրանց ներքին վարչութիւնը, ունեն ընդհանուր արհեստաւորների վարչութիւն. դա կազմվում է հետևեալ ձևով. իւրաքանչիւր երեք տարին մի անգամ բոլոր ուստաբաշիները և իւրաքանչիւր համքարից ընտրված յատկապէս երկուական ձայնաւորները, հաւաքվելով նախապէս որոշված օրը, ընտրում են արհեստաւորների աւագի պաշտօնի համար 3 տարի ժամանակով 2 կանդիդատներ, որոնցից մինը (ընդհանրապէս ձայների մեծամասնութիւն ստացողը) հաստատվում է նահանգապետի կողմից իբրև արհեստաւորների աւագ, իսկ միւսը հաշվում է կանդիդատ։

Ահաւասիկ այդ ձևով ընտրված աւագը, իրանց մէջ հերթով նշանակված ուստաբաշիների հետ միասին, կառավարում են արհեստաւորների ընդհանուր գործերը։

Այժմ տեսնենք նրանց իրաւունքների և պարտականութիւնների սահմանները։

Ինչպէս վերևը յիշեցինք, համքարների մեծ արտօնութիւններից մէկը՝ դատավարութիւնն է։ Նրանց դատավարութեան վերաբերեալ վէճերը բաժանվում են երեք կարգերի. 1) Միևնոյն համքարին պատկանող վարպետների միմեանց հետ ունեցած վէճերը, 2) զանազան համքարների պատկանող վարպետների միմեանց հետ ունեցած վէճերը և 3) առհասարակ վարպետների և կողմնակի մարդկանց միջև ծագած վէճերը։

Առաջին կարգի վէճերը վճռվում են նոյն համքարի ուստաբաշիի կողմից, եթէ վէճի առարկան չէ գնահատվում 10 ր. աւելի, հակառակ դէպքում դատավարութիւնը անցնում է արհեստաւորների ուպրավան. երկրորդ կարգի դատավարութիւնը կատարվում է նմանապէս ուպրավայի կողմից. իսկ երրորդ կարգի դատավարութիւնը, եթէ վէճը 10 ր. աւել չէ, կատարում է այն ուստաբաշին, որի համքարից է մեղաւոր արհեստաւորը. եթէ վէճի առարկան 10 ր. աւելի է և կողմերը համաձայն չեն միմիայն ուստաբաշիի վճռին, վէճը անցնում է ընդհանուր արհեստաւորների վարչութեան դատարանին։ Կողմնակի գանգատաւորները, համաձայնութիւն տալուց վերջը համքարների դատաստանին ենթարկելու իրանց վէճերը, այլևս իրաւունք չունեն պետական դատարանի դիմելու, այլ պէտք է համաձայնվեն համքարների դատավճռին։

Արհեստաւորների, նրանց օգնականների և աշակերտների այս կամ այն յանցանքների դատավարութիւնը վերջնականապէս կատարում է համքարի ուստաբաշին, եթէ ցերեկով այդպիսի յանցանքների պատիժը ոչ աւելի է քան 1 ր. 50 կ. տուգանք և կամ մի օրվայ բանտարկութիւն. եթէ պատիժը աւելի է, արդէն այդպիսի գործերի դատավարութիւնը անցնում է արհեստաւորների ուպրավային։ Վերջինս կարող է վերջնականապէս վճիռ կայացնել այնպիսի գործերի, որոնց պատիժները աւելի չեն քան 5 ր. տուգանքի ենթարկելը կամ մինչև երեք օր բանտարկութեան ենթարկելը. դրանից բարձր պատժի ենթարկվելիք յանցանքները արդէն քննվելու են ընդհանուր պետական դատարաններում։

Երկրորդ խոշոր արտօնութիւններից մէկը նա է, որ համքարները իրաւունք ունեն տուրք սահմանելու արհեստաւորների վրա՝ իրանց դասակարգային պէտքերի համար, ինչպէս օրինակ զանազան արհեստներ կատարելագործելու համար, արհեստաւորների հիւանդներին, անկեալներին խնամելու, որբերին և այրիներին շահելու, պահպանելու և այլն։ Այդպիսի տուրքերի չափը որոշում են համքարների ընդհանուր ժողովները, որպիսիք հաստատվում են նահանգապետի կողմից։

Տուրքերը հաւաքում է իւրաքանչիւր համքար առանձին, այնուհետև արդէն այդ տուրքերից նախապէս որոշված մասը վճարվում է արհեստաւորների ընդհանուր պէտքերի համար, որ մտնում է ուպրավայի գանձարանը, իսկ մնացած մասն արդէն ծախսվում է համքարի պէտքերի համար։

Իւրաքանչիւր տարի թէ ուստաբաշիները և թէ արհեստաւորների աւագը պէտք է կանօնաւոր հաշիւներ ներկայացնեն. առաջինները իրանց համքարին, իսկ աւագը ուստաբաշիներին՝ ել և մուտքի մասին, որոնք նախապէս պէտք է քննված լինեն համապատասխան վերստուգող յանձնաժողովների կողմից։

Ուստաբաշիների վրա դրված է պարտականութիւն, որ նրանք պէտք է աշխատեն իւրաքանչիւրը իրանց համքարի արհեստները բարգաւաճեցնեն և աճեցնեն-զարգացնեն, պէտք է հետևեն իւրաքանչիւր համքարի բոլոր արհեստաւորները համբերաշխ լինեն, նրանք պէտք է հոգան հիւանդների, որբերի և այրիների մասին և միևնոյն ժամանակ պատասխանատու են համքարութեան պակասութիւնների և անպատուաբեր արարքների համար. բացի այս նրանք պարտական են մանրամասն ցուցակ ունենալ համքարի բոլոր արհեստաւորների, նրանց օգնականների և աշակերտների ու նրանց տնտեսական դրութեան մասին։ Արհեստաւորների մէկի մահվան դէպքում, նա պարտական է միջոցներ ձեռք առնել այդպիսիների ինչքերը չը կորչելու համար և այլն։

Արհեստաւորների միացած ուպրավան պարտական է խորհրդակցել իւրաքանչիւր համքարի պէտքերի և կարիքների մասին և առհասարակ արհեստների կատարելագործութիւնների մասին, հետևել համքարների կարգ և կանոններին և հսկել, որ տուրքը ժամանակին և ճշդութեամբ վճարվեն։ Ուստաբաշիների վճիռների դէմ տրված գանգատները քննել, վարպետներին և օգնականներին վկայականներ տալու կամ չը տալու խնդիրները քննել, ընդհանուր արհեստաւորների խեղճերի, հիւանդների, որբ և այրիների մասին հոգալ, խնամել, դաստիարակել և այլն. բացի այս ուպրավան պարտական է ունենալ մանրամասն տեղեկութիւն բոլոր արհեստաւորների մասին, որոնք մտնում են համքարութիւնների մէջ։

Այստեղ պէտք է աւելացնել, որ համքարութեան մէջ իրաւունք ունի մտնելու իւրաքանչիւր մարդ, ով պարապում է այս կամ այն արհեստով Թիֆլիսում, առանց դաւանանքի խտրութեան, միայն թէ հարկաւոր է այս մասին գրաւոր յայտարարութիւն տալ արհեստաւորների ուպրավային իր ցանկութեան մասին՝ համքարի մէջ մտնելու, և նրան կը ցուցակագրեն համապատասխան համքարի գրքերում։

Այսքանը համքարների կազմակերպութեան և գործավարութեան եղանակի մասին։ Այժմ դառնանք նրանց ներկայ դրութեան, կարիքների և պէտքերի մասին։

Շիրին

ԿԵԱՆՔԻ ՑԱՒԵՐԻՑ

XIV

Չկամութիւնը մեզանում

Սովորական և հէնց բնական իսկ օրէնքով չկամութիւնը, նախանձը յատուկ է ռամիկ դասին, որովհետև պարուրված լինելով խաւարով՝ չէ կարողանում վանել իրանից այդ յատկութիւնը՝ իր՝ անհասկացողութեան շնորհիւ։

Բայց հայկական կուլտուրական կեանքին թեթևակի հետևողն անգամ արդէն հաստատապէս կարող է համոզվել, որ այդ յատկութիւնը աւելի ևս նկատելի է մեր, այսպէս ասած, ընտրեալների մէջ։

Ու այն էլ ի՛նչպիսի նախանձով, ի՛նչպիսի սարսափելի հետևանքներով։

Դժուար թէ ռամիկ դասի մէջ նախանձը մէկ անգամ բռնկվելուց՝ նոյնիսկ երբեմն իրականանալուց յետոյ էլ կրկնվի և այն էլ նախկին թափով. բայց նայեցէք այստեղ, տեսէք, թէ մէկ անգամ առաջացած չկամութիւնը ի՛նչ խոր արմատներով է ամ-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԲԷԿԱԿԱՆ ԳԻՒՂԵՐԻ ՎԻՃԱԿԸ

Ինչպէս գիտեն «Մշակի» ընթերցողները, Վարանդայի և Խաչէնի սահմաններում, մի քարաժայռի գագաթին, 1752 թւին սարըջալուեցի Ջաւանշիր Փանահի ձեռքով հիմք է դրվում այժմեան Շուշի քաղաքին։ Փանահի նպատակը՝ տիրապետել ամբողջ Ղարաբաղին՝ մասամբ իրագործվում է։ Նրան օգնում է բնութեանստեղծ Շուշի բերդաքաղաքը, որի միայն մի չնչին մասն է պարսպով, աշտարակներով, բուրգերով և մարտկոցներով պատած, մնացածը ինքը բնութիւնն է ստեղծել, որով միայն երկնքի թռչունները և այժմեան նորահնար աէրօպլանները և բիպլանները կարող են անցնել, այլ ոչ մի մարդկային շունչ։ Փանահի ցանկութիւնն այն չէր, որ Շուշին դարձնէր մի փառաւոր [?] քաղաք, նրան ծաղկեցնէր, աճեցնէր, լուսաւորէր, տար լայն փողոցներ, տներ և այլն, ոչ, այլ որ նրան մի ասպար [?] բերդ, դղեակ դարձնելով տիրապետէր Ղարաբաղին և հաստատէր իր խանութիւնը կամ թագաւորութիւնը։ Սակայն կառուցանելով այդ բերդը, ապագայում երբ սկսեց իր պատերազմները, այն ժամանակ միայն զգաց, որ Ղարաբաղն ունի հայազն [?] անյաղթելի մելիքներ, քաջարի Դալի-Մահռասներ [?] և Թիւլի-Արզումաններ, որոնց նուաճելը, յաղթելը և իր հպատակութեան տակ առնելը այնքան էլ հեշտ և թեթև չէր։ Այնուամենայնիւ Ղարաբաղի մի մասը ընկնում է նրա հպատակութեան տակ։ Մինչև 1828 թւից Փանահ-խանեան յաջորդում էին սրա ժառանգներ Իբրահիմ խանը, ապա Մեհտիկուլի խանը։ Վերջինիս օրերով, 1828 թւին, Շուշին ամբողջ Ղարաբաղի հետ միասին վերջնականապէս անցաւ ռուսաց տիրապետութեան տակ։

1752 թւից մինչև 1828 թիւը, ամբողջ 76 տարի, Ղարաբաղը ներկայացնում էր մի ալեկոծեալ ովկիանոս։ Պարսկաստանից շահերը անհագին զօրքով գալիս էին, ողողում երկիրը, ասպատակում, թալանում, հրդեհում, գերեվարում, կոտորում ամեն բան, արշաւում մինչև Գանձակ - Թիֆլիս, ապա նորից վերադառնում Պարսկաստան։ Ժողովուրդը ճնշված, լքված, հարստահարված՝ դող ու սարսափի մէջ չէր իմանում վաղվան և հետևող օրերին իր գլխին գալիք պատուհասները։ Հարկեր, տասանորդներ, մալջահաթներ [?], բաղբաշիներ ժողովվում էին ամեն կողմերից. ժողովուրդը հաստատապէս չէր ճանաչում իր տէր ու տիրականին։ Այսպիսի մի խառնափնթոր ժամանակում ռուսաց բանակները յաղթական բացագանչութիւններով հասել էին Թիֆլիս, Գանձակ, ապա արշաւած գալիս էին Ղարաբաղի վրա։ Իշխ. Մադաթովի սրի առաջ չը կարողացան կանգնել ոչ Գանձակի խաները և ոչ պարսից շահերը։ Ռուս-գեներալները Մադաթովի հրամանատարութեան տակ անդադար արշաւում էին Ղարաբաղի վրա։ Ժողովուրդը սրտատրոփ սպասում էր նրանց գալուն, պատրաստել էին ժամ ու պատարագը, մատաղն ու սեղանը, նրանց ոտներին մատաղ լինելու, որպէսզի վերջապէս իրանց կայքի, գոյքի, անտեսութեան և ընտանեկան պատւի ու սրբութեան տէրը լինէին։

Ղարաբաղի վերջին տիրապետող Մեհտի-կուլի խանն էլ քնած չէր։ Նա շատ լաւ տեսնում էր, թէ ինչպէս Մադաթովը արագաբար, մարդկային հունձ անելով, Թիֆլիսից հասաւ Գանձակ, ապա արշաւում է Ղարաբաղի վրա. նա էլ իր ներքին պարտաստութիւնն էր տեսնում։ Նա շատ լաւ տեսնում էր, որ իր իշխանութեան օրերը հաշւած են, որ իր երկիրը մի քանի օր առաջ կամ յետոյ ընկնելու է ռուսաց տիրապետութեան տակ և այն ևս իսպառ անդարձ կերպով։ Պատրաստվում են մի շարք փարմաններ, վաղուց մեռած Իբրահիմ խանի ստորագրութիւնով և կնիքով հաստատված, և Ղարաբաղի գիւղերը բաժանվում են աջ ու ձախ, պարգևատրվում են սրան, նրան, բարեկամի, ազգականի, սիրեցեալի, ծանօթի, ծառայի և այլն։

1828 թւին իշխան Մադաթովը նստում է Փանահ-խանի կառուցած Շուշի բերդաքաղաքում։ Ամբողջ Ղարաբաղը մինչև Արաքս գետը ընկնում է ռուսաց տիրապետութեան տակ։ Բաժանված փարմանները կենդանանում են, երևան գալով տէր ու տիրական են դառնում այս և այն գիւղին։ Աղքատ Ղարաբաղն ազատվեց առաջին ծանր չարիքից, երկիրը խաղաղվեց, ասպատակութիւնները, հարստահարութիւնները, կեղեքումները և գերեվարութիւնները աւարտ ստացան, սակայն գիւղերը առանձին-առանձին, կարծես թէ, նորից ընկան նախկին խաների, սրանց ժառանգների, ազգականների, բարեկամների, սիրեցեալների, ծանօթների և ծառաների իշխանութեան ներքոյ։ Առաջ ամբողջ երկիրը մէկի տիրապետութեան տակ էր, իսկ ռուսների տիրելուց յետոյ՝ այդ երկիրը կտոր-կտոր ընկաւ զանազան մարդկանց ձեռքը։

Ներկայումս ամբողջ Ղարաբաղի գիւղերը իրանց հանդ ու անդաստանով բաժանվում են երկու կարգի, պետական կամ՝ ինչպէս ժողովուրդն է ասում՝ թագաւորական և բէկական։ Թագաւորական գիւղացիները իրանց հանդ ու անդաստանի, այգիների, վարելահողերի, խոտհարքների, ջրերի, ջրաղացների, անտառների, թփերի, հանքերի, քարերի և այլն հարկերը վճարում են ուղղակի պետական գանձարանին. նրանք ազատ տէր են իրանց հողամասերին՝ արտերին, անտառներին և այգիներին, ցանելու, հարելու, հնձելու և կալսելու, և ոչ մի իշխանաւոր նրանց վրա կարգադրութիւն չէ անում, թէ այս մասը մի՛ վարիր, կամ հարիր, կամ դեռ ժամանակը չէ հնձելու կամ կալսելու։ Նրանք բոլորովին ազատ են իրանց տնտեսութիւնը հոգալու և կարգադրելու մէջ, պարտաւորված լինելով միայն ժամանակին վճարել պետական բոլոր հարկերը։

Բայց բոլորովին ուրիշ են բէկական գիւղերի կարգերը։ Բէկական գիւղեր Ղարաբաղում բազմաթիւ են։ Մինչ թագաւորական գիւղերը կարելի է մատներով հաշւել այնքան քիչ են, բէկականները շատ-շատ են։

Բէկական գիւղերի մի աննշան մասը պատկանում է հայերի, իսկ մեծ մասը մեր հարևան թուրքերին։ Բէկական գիւղերի ժողովրդի դրութիւնը և պայմանները շատ ծանր և անտանելի են։ Բացի այն հարկերից, որոնց նա, որպէս հպատակ-ռանաթ [?], պիտի վճարի պետական գանձարանին, նա պարտաւորված է ճանաչել և իր կալուածատէրերի իրաւունքները, պարտաւոր է նրան էլ ճանաչել իր տէր ու տիրական և հարկ ու տասանորդ վճարել։ Հարկ՝ հողային իւրաքանչիւր դեսեատինին 30 կոպէկ, լինեն դրանք հերկված, թէ խամ մնացած միևնոյն է, այլ և տասանորդ խոտի, հնձած ցորենի, գարու, կորեկի, հաճարի, գարնանագարու, գարնան ցորենի, կտաւհատի, սոբեկի [?], չալթուկի, բամբակի, ջերամի բոժոժի, գինու, օղու, ջրաղացի, կանաչեղէնների և ընդեղէնների տասից մէկը. իւրաքանչիւր 10-ը խուրձին մէկը և 10 բուդուն [?] մէկը պիտի վճարվի բէկին։ Այդ աւելորդ և ապարդիւն հարկերը վճարելով կալուածատէրերին, գիւղացիները չէին ազատվում այլևայլ հարստահարութիւններից. եթէ կալուածատէրը գիւղում բնակութիւն ունի, կամ հիւր է եկել գիւղը, պարտաւոր են նրան հիւրասիրել, կերակրել և պարգևներ տալ։ Գիւղում այլ ևս ոչխար, հաւ, ձու և վարիկներ չեն մնում, մտնում են կալուածատէրերի ստամոքսը։ Այս և սրա նման հարստահարութիւններին վախճան դնելու համար 70-ական թւերի վերջերում բոլոր գիւղերում կազմվեցին «Уставная грамота»-ներ։ Սրանով պարզաբանվեցին գիւղացիների պարտականութիւնները դէպի իրանց կալուածատէրերը, սակայն մինչև այսօր էլ վախճան չեն ստացել գիւղացիների և կալուածատէրերի միջև տիրող վէճերն ու անբաւականութիւնները, և ամեն օր դուք կը տեսնէք հաշտարար միջնորդների դրասենեակը լիքը բողոքող գիւղացիներով կամ կալուածատէրերով։ Օրինակ՝ գիւղացին ունի մի փոքրիկ կտոր հող, որի վրա ցանել է լոբի, կաղամբ կամ կարտո-

բացել, ինչ հետեւանքների է հասցնում։

Տէրն իրանց հետ, թող որքան կուզեն ամբաստնեն միմեանց, բայց զարմանալին, սարսափելին ու զզուելին այն է, որ այդ ընտրեալները իրանց անձնական, սուր կրքերով տոգորված գծուծ հաշիւները օրը ցերեկով, առանց կարմրելու, թաւալ են անում մեզ, ընթերցող մահուլի հետեւողների, և իրանց մէկ անգամ արդէն թութակավարի անգիր արած բառերը, իրանց «խելօք» համարվող գլուխներում ծագած ոճրագործութիւնից էլ վատթար, անկիրթ ու վայրենի ձգտումները շարունակ այս ու այն ձեւով հոլովելով, մէկ գլխից, մէկ պոչից սկսելով, վեր ու վար իջնելով, պահանջում են, որ դէպի իրանց որոշ յարգանք տածողները անպայմանօրէն ընդունեն իրանց մտածումները, իրանք էլ այդ նոյն ուղիով ընթանան։

Եւ զարմանալի է թւում անաչառ ընթերցողին, որ դրանց ամեն կողմից արդէն պարզ, ոճրագործ միտումները ընդունելութիւն են գտնում ու օվացիաների արժանանում։

Այդ բոլորովին զարմանալի էլ չէ, միամիտ ընթերցող, որովհետեւ «ամողն էլ են իրանք, պարողն էլ»։

«Ազուէսի վկան իր պոչն է»։

Իրանց «հանճարեղ» միտումների ու ցանկութիւնների պաշտպան հանդիսացողները իրանք են կամ «իրանցը»։

Եւ հէնց այդ «իրանցը» շատ բան է բնորոշում, որը հասկանալու համար պէտք է ոչ «ընտրեալ» լինել, ոչ էլ պրոֆէսոր...

Ահա թէ ինչեր անելու ընդունակ է դարձնում հայկական չկամութիւնը։

Այս տարվայ հայկական կեանքը պարզ ապացոյց է դրան։

Եւ դժբաղդութիւնը նրանումն է, որ այդ ամենը բերում վեր են ածում «սկզբունքային հարցի»։

Շատ լաւ, ընդունենք, որ հէնց այդպէս է, հարցը սկզբունքային է. բայց հետաքրքրական է, թէ ինչ կապ կայ սկզբունքային ղեկավարութեան և ինչ-որ անհատների միջև, որ ընթերցող հասարակութեանը մատակարարում էք ձեր անձնական հաշիւները։

Ի՞նչ կապ կայ սկզբունքի և ինչ-որ անհատի հաշիւների միջև։

Սկզբունքային հարցերի արծարծման ժամանակ բոլորովին յետին պլանումն է քըշվում անհատականը ու սկսում են ծեծել, քրքրել հարցը, բայց ոչ երբէք թշնամութիւն անել, հակառակ կարծիքների խմբերը մէկը միւսին, մինչև որ ազատ (ոչ մեզանում սովորութիւն դառած ճնշումով) ըմբռնողութեամբ կարծիքներից մէկն մէկը կը տանի վերջնական յաղթանակը։

Քաղաքակրթված ժողովուրդը այդպէս է վարվում։

Այս մի բանը միայն շատ պարզ պէտք է լինի բոլորիս, որ չկամութիւնից կուրացածների, պրովոկատորների դիմակները եթէ ոչ այժմ, յամենայն դէպս շատ կարճ ժամանակում, երբ ներկայիս յուզված մըտքերը հանդարտեն, պատռվելու է, և այն ժամանակ գալու են այդպիսիների «լաց լինելու» և «ատամները կրճտացնելու» օրերը, որովհետեւ ճշմարտութիւնը որքան էլ թաղված լինի ցեխում, ոտնատակ տրված լինի, ծեփված լինի ստութեան, կեղծիքի հաստ շերտերով, որքան էլ զարդարված լինի զանազան թակարդներով, էլի յաղթող է լինելու։

Այո, յաղթանակը ճշմարտութեանն է և ոչ գոռում-գոչիւնին, գայլի արցունքներ թափելուն։

Արշալոյս Տէր-Յովհաննեան

Օրդուբաթ

ԴԱՐՁԵԱԼ ՄԻԵՒՆՈՅՆ ՀԱՐՑԻ ՄԱՍԻՆ

Հայ ուսուցիչների վիճակը մի ծանր և լուրջ հարց է հայ հասարակութեան համար։ Խօսում են, գրում, վճիռներ են կայացնում, սակայն իրողութիւնը մնում է դարձեալ նոյնը։ Հայ ուսուցիչը մնում է նոյն իրաւազուրկ, անպաշտպան, ոտի տակ տրորվող տարրը, ինչպէս եղել է մինչև այժմ։

Նորերս «Մշակում» տպագրվեց Ղարաբաղի թեմական տեսչի հաշիւը։ Տեսուչ Ա. Առաքելեանը ուսումնարանների դրութիւնը բարւոքելու նպատակով առաջարկում է, ի միջի այլոց, երկու խիստ կարեւոր արմատական միջոց. 1) ուսուցիչներ հրաւիրելու և արձակելու իրաւունքը վերապահել թեմական իշխանութեան և 2) հոգաբարձութեանը իրաւունք չը տալ խառնվել դպրոցի ուսումնական մասի մէջ, այլ վարել միայն տնտեսական մասը։

Թէ որ աստիճան հոգաբարձութիւններն ի չարն են գործ դնում իրանց իրաւունքները, ոտի տակ տալով թէ օրէնքը և թէ դպրոցի շահերը, առաջնորդվելով լոկ անձնական հաշիւներով, այս մասին մենք ընդարձակ կերպով խօսել ենք «Մշակի» 1910 թ. № 130-ում։ Հոգաբարձութիւններն իրանց ներկայ իրաւունքներով մի կատարեալ պատուհաս ու չարիք են հայ ուսուցիչների համար։ Ուսուցիչների անվերջ թափառումները, պաշտօնից արձակվելը, պարապ մընալը հետեւանք են հոգաբարձական ներկայ ծանր ռէժիմի։

Եւ սրա հետեւանքը լինում է այն, որ ուսուցիչները թողնում են ուսուցչական ասպարէզը և զբաղվում են ուրիշ գործերով, չունենալով ոչ մի յոյս, որ նրանք, իբրև ուսուցիչ, կարող են մինչև մահ ապրել և իրանց գոյութիւնը պահպանել։

Եւ ահա ուրախալի է պաշտօնական անձնաւորութիւնից լսել այն կարծիքը, որ մեր վաղեմի փայփայած իղձն է և մեր խորին համոզմունքով միակ ապահովն դպրոցների բարգաւաճման և ուսուցիչների ապահովութեան։ Ա. Առաքելեան փորձով տեսել է, թէ որ աստիճան ի չարն են գործ դնում հոգաբարձութիւններն իրանց իրաւունքները, ուստի առաջարկում է սահմանափակել այդ, տալով նրանց միայն տնտեսական իրաւունք։

Եւ այդպէս էլ հարկաւոր է։ Բոլոր պետութիւններում ուսուցիչներին նշանակում է, տեղափոխում, արձակում իշխանութիւնը։ Մեզ մօտ եւս նոյնը պէտք է լինի։ Ուրիշ կերպ ոչ մի միջոցով, ոչ մի եղանակով կարելի չէ դրութիւնը բարւոքել։ Ուսուցիչներին պէտք է նշանակէ թեմական իշխանութիւնը, սկսնակներին պէտք է անեղ տայ առաջ գիւղերում, յետոյ քաղաքներում, ուսուցչութիւնից յետոյ դարձնէ աւագ և աստիճանաբար առաջ տանէ նրան։ Ահա ուսուցիչների փրկութեան միակ ճանապարհը, թէ չէ ներկայ ռէժիմը ոչ մի օր և ոչ մի կերպ չէ կարող լուծել ուսուցիչների հարցը բաւարար կերպով։

Տեսուչ Առաքելեանի առաջարկած միջոցը միակ արմատական միջոցն է և հայ ուսուցչութիւնը կարող է միայն ողջոյնով ընդունել այդ ռէֆորմը, եթէ դա իրականանայ։ Եւ պէտք է իրականացնել. քանի վաղ, այնքան լաւ։

Հայոց դպրոցները չունեն կանոնադրութիւն։ Էջմիածնում կազմվել է ուսումնաբանական յանձնաժողով, որը, ի հարկէ, ուրիշ շատ գործերի թւում, կը մշակէ կանոնադրութիւն մեր դպրոցների համար։ Եւ եթէ Էջմիածինը ցանկանում է միանգամայն լուծել ուսուցիչների հարցը, նա կանոնադրութեան մէջ պէտք է մտցնէ երկու էական կէտ. 1) ուսուցիչներ հրաւիրելու և արձակելու իրաւունքը տրվում է թեմական իշխանութեան և 2) հոգաբարձութիւնները կառավարում են դպրոցի միայն տնտեսական մասը, իրաւունք չունենալով խառնվել ուրիշ հարցերում։

Սպասենք և յուսանք, որ տառապեալ հայ ուսուցիչները ստանան այսպիսի կանոնադրութիւն։

Ե. գ. Գրիգորեան

Ցարսկիէ-Կոլօդցի

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Էկսպրօպրիացիայի անաջող մի փորձ

Սարատով, 21 յուլիսի

Ամսիս 17-ի առաւօտեան ժամը 11-ին տեղս մի յանդուգն գողութիւն տեղի ունեցաւ բանուկ փողոցի վրայ։

Տեղիս երկաթուղու ապրանքային կայարանից արտելշչիկը կառքով 8000 ր. փող էր բերում յանձնելու բանկին։ Ցանկարծ վրա են տալիս չորս մարդ—դիմակաւորված վրացիներ—թռչում կառքի վրա և փողի պայուսակը խլում արտելշչիկի ձեռքից։ Արտելշչիկը մնում է անվնաս։ Միայն՝ ատրճանակի կոթով հարուածում են կառապանի գլխին, նրան վայր ձգում գետնին, և չարագործները նստում են նոյն կառքն ու քշում։ Բայց վրա հասնող ժողովուրդը և ոստիկանութիւնն իսկոյն ձերբակալում են գողերից երկուսին, իսկ փողն էլ ամբողջապէս յետ են առնում։ Չարագործներից միւս երկուսը փախչում են։ Միջոցներ են ձեռք առնված փախչողներին բռնելու։

Այդ դէպքի պատճառով նոյն օրը հայերի մագազինները, մառանները, տները խուզարկութեան ենթարկվեցին, բայց կասկածելի ոչինչ չերեւաց։ Մի հայի տնից միայն մի ատրճանակ գտան՝ առանց թոյլտուութեան։

Աւ. Հախվերդեան

—

Դիլիջանի գր.-ընթերցարանի օրհնութիւնը

Դիլիջան, 30 յուլիսի

Ամսիս 29-ին, առ. ժ. 11-ին, պատարագից յետոյ, տեղի ունեցաւ Կ. Հ. Բ. Ընկ. Դիլիջանի ճիւղի նախաձեռնութեամբ Ղազարոս Աղայեանի անուան գր.-ընթերցարանի օրհնութիւնը, որից յետոյ Աւ. Կոծինեան կարդաց մի զեկուցում՝ վարչութեան կողմից։ Կարդացված զեկուցումից երեւաց, որ գր.-ընթերցարանի օգտին ստացված նուէրների կամ զբօսանքից գոյացած եկամուտի ընդհ. գումարը հասնում է 799 ր. և 550 կտոր գրքի, նոյնպէս և վեհ. Հայրապետը Հաղարծնի անտառից նուիրել է 70 ծառ, իսկ ծախք եղել է 880 ր.։ Ներկայիս վերջացած է շէնքի միայն քարեայ մասը, ուստի և գործը անկատար է։

Իր զեկուցման միջոցին Կոծինեան շեշտեց այն խոշոր կուլտուրական դերը, որ կոչված է կատարելու Դիլիջանը իր շրջանում՝ որպէս կրթված հասարակութեանց հետ շփվող միջավայր։ Սակայն նա անկարող է լինում կատարել այդ, որովհետեւ եկւոր ուսանողները և այլք չեն մտածում կատարել իրանց պարտականութիւնը՝ նըպաստել ժողովրդի լուսաւորութեան գործին։ Ուստի գր.-ընթերցարանի և 4-դասեան մի դպրոցի կարիքը զգալի էր և է Դիլիջանի և շրջակայ գիւղերի համար։

Աւ. Կոծինեանից յետոյ խօսեց Մեսրոպ եպ., որ պատահմամբ տեղումն էր, շեշտելով զեկուցանողի պահանջների արդարացիութիւնը և ողջունելով գր.-ընթերցարանի բացումը։

Ապա բացվեց կամաւոր հանգանակութիւն և հաւաքվեց մի համեստ գումար (453 ր.)։

Ար. Մկրտչեան

ԿԵԱՆՔԸ ԿՈՎԿ. ՀԱՆՔԱՅԻՆ ՋՐԵՐՈՒՄ

—

Յունիսի 22 ին Թիֆլիսից դուրս եկայ։

Առաջին անսովոր երեւոյթը, որ իմ աչքին ընկաւ, դա ոչ մի կայարանում հայերէն լրագիր չը գտնվելն էր՝ ոչ Ժելեզնովոդսկում, ոչ Պեատիգօրսկում, Էսսէնտուկում կամ Կիսլովոդսկում։

Անսովոր երեւոյթ է և եղանակների վատութիւնն ու ցրտութիւնը։ Մի ամսից աւելի է՝ այստեղ ենք և երկու օր պարզ եղանակ չենք տեսել, իսկ Կովկասի 18,000 ոտնաչափ բարձրութիւն ունեցող հսկայ Էլբրուսը իր ձիւնի սպիտակ սաւանով ծածկված գագաթը այդքան ժամանակվայ ընթացքում մի անգամ է միայն մեզ ցոյց տուել. խառնակ եղանակներին վերջ չը կայ. ահա հէնց այսօր յուլիսի 20-ն է, պատըշգամբում վերարկուով եմ կարողանում նըստել։ Եղանակների այսպիսի խառնութիւն ոչ ոք չէ յիշում այս ժամանակներին. համաբեա մշտապէս փչում է հարաւ-արեւելեան քամի, առանց կայծակի ու որոտման, աշնանանման բարակ մաղող անձրեւներով։

Այդ պատճառով հիւանդներից շատերը չը կարողանալով բժշկական պատուէրներով ընդունված կարգով լողարան մտնել, իսկ լողարան մտնող-ընդունողներից շատերն եւս մրսելով կամ մալիարիայով բռնվելուց և աւելի հիւանդանալուց վախենալով՝ թողնում վերադառնում են իրանց տեղերը, այնպէս որ արդէն յուլիսի կէսից անց է, և գնացողների թիւը նոր եկողների թւից 8—10 անգամ աւելի է։

Առհասարակ, անցեալ տարվայ հետ համեմատած՝ այստեղի կուրօրտները յաճախողների թիւը այս տարի հազար հոգով պակաս է։

Էսսէնտուկի յաճախող հիւանդները մեծ մասամբ այնպիսի դասակարգի պատկանող անձնաւորութիւններ են, որոնք մշտապէս ունենալով փարթամ կեանք և ճոխ ու լիառատ սեղան՝ յղփել են իրանց ստամոքսները չափից դուրս և ստացել են ներքին հիւանդութիւններ. այդ պատճառով իրանց փրկութեան միակ յոյսը դնելով № 17 և № 4 ջրերի վրա՝ առաւօտից մինչև երեկոյ բաժակները ձեռներին հազարաւոր հիւանդներ շրջագայում են պարկում։

Այդպէս չէ Կիսլովոդսկը. այստեղ յաճախում են «ուժանների» սիրահար հարուստները, որոնք կեանքի ու սիրոյ քաղցրութեան բաժակը մինչև վերջը խմելով՝ սպառում են իրանց կեանքը։

Սրբեսք Անդրկովկասի մեր կուրօրտներն ու ամարանոցներն էլ այս յարմարութիւններն ու կարգերը պիտի ունենան։

Ճանապարհորդական հաղորդակցութիւնը այնպիսի մի յարմարութիւն է ներկայացնում, որ Պետերբուրգից երկաթուղի նստող հիւանդը, առանց վագօնից իջնելու կամ փոխելու, կարող է հէնց ուղղակի Կիսլովոդսկ իջնել։ Հանքային Ջրեր կայարանի, Պեատիգօրսկի, Էսսէնտուկի, Ժելեզնովոդսկի ու Կիսլովոդսկի միջև օրը 56 գնացք է երթեւեկում՝ 28-ը մի կողմից, 28-ը միւս. այնպէս որ ամեն մի 20 րօպէն մի որեւէ առանձին գնացք գնում է երկու կողմն եւս։

Որպէսզի ասածս պարզ լինի, մի օրինակ բերեմ։

Հանքային Ջրեր կայարանից Կիսլովոդսկ 61 վերստ է. շատերը գիշերները գնում են Կիսլովոդսկ թատրոնական ներկայացումների և կէս գիշերին նորից վերադառնում իրանց բնակարանները. ճիշդ այնպէս՝ ինչպէս եթէ Մանգլիսից կամ Շուլավէրից գնային Թիֆլիս կամ Կօջոր թատրոնական ներկայացման և 1 կամ 2 ժամվայ ընթացքում նորից երկաթուղով վերադառնային իրանց տեղերը։

Երկաթուղու գները անչափ և անհամեմատ էժանացված են, մանաւանդ aller-retour, գնալ-վերադառնալու համար տրված տոմսակներով։ Թիֆլիսից Էսսէնտուկի II կարգի տոմսակն արժէ 15 ր. 25 կ., III կարգինը՝ 10 ր. 50 կ., պլաց կարտի համար էլ ցանկացողները, ի հարկէ, իւրաքանչիւր տոմսակի համար 1 ր. 5 կ. աւել պիտի վճարեն։

Զբօսնելու համար Պեատիգօրսկից Էսսէնտուկի II կարգի տոմսը արժէ 32 կ., III-ը 24 կոպ., իսկ Կիսլովոդսկ՝ որ այստեղից 20 վերստ է՝ արժէ II կարգը 48 կ., III-ը 30 կ.։

Էսսէնտուկում կամ առհասարակ այստեղի կուրօրտներում՝ Թիֆլիսի նման կարելի է ապրել, նայած տեղին ու պայմաններին՝ շատ թանգ կամ էժան, թէ բնակարաններ և թէ ուտելիքների վերաբերութեամբ։ Օրինակ, կարելի է պարկին մօտիկ գտնել բնակարաններ կամ հիւրանոցներ մի սենեակը ամսական 60, 100, 500 րուբլով, իսկ պարկից հեռու կամ ստանցիայում ամսական մի սենեակը 10, 20, 30 և 40 րուբլով։ Հարցը միմիայն հեռաւորութեան և շքեղ ու փարթամ ապրելու զանազանութեան մէջ է։

Ուտելիքի կողմից հիւրանոցներում ապրողները՝ ստիպված՝ պէտք է այնտեղ կերակրվեն. ամենքին յայտնի է, թէ այդպիսի տեղերը ի՛նչ եղջանիկների համար են ստեղծված. դրանք իրանց տարեկան ստանալիք միլիոնաւոր հասոյթները չէ որ պէտք է մի որեւիցէ տեղում ծախսեն։

Առաւօտեան կանուխ 5—6 ժամին զարթողները այստեղի առատ բազարից կարող են ամեն բան կիսագնով ձեռք բերել, որը մի երկու ժամից կրկնակի, մինչև անգամ եռապատիկ աւելի վճարելով՝ երկրորդ երրորդ ձեռքից, մանրավաճառներից գնելու են հարկադրված։ Օրինակ՝ կաթի երկու բաժակը 5 կոպէկ է, յետոյ մի բաժակն են միայն 5-ով վաճառում։

Բաւականին էժան է սիրը, եռացրած կաթից և մի տեսակի պատրաստած մածնից։ Մթերքները մեր ամարանոցներից աւելի էժան են։ Կրուշկատկա ամենապակաս № 1 հացը 5 կոպէկ է, II տեսակը, որ Թիֆլիսում I տեսակի տեղ են վաճառում, արժէ 4 կոպէկ, III տեսակը 3 կոպ.։

Տաւարի միսը 12 կ., ոչխարինը 13—14, զառանը 15—16, կարագը 40 կ., իւղը 45, ձուն հատը 2 կ., զուտ եւ թարմ ձուկը, որ բերում են սառուցի մէջ Դօնից, Թերեքից, Բագուից, արժէ 30 կ., պանիրը 20—25 կ.։

Ռուսաստանի ապրանքները —շաքար, չայ, մակարօն, կակաօ և այլն— աւելի էժան են։ Միմիայն մրգեղէններն են որ անչափ սուղ են և ստացվում են Գրօզնիից, Դերբենտից, Բագուից, Թիֆլիսից և Քութայիսից։ Եւ ոչ մի հասարակ միրգ փունտը 12 կոպէկից պակաս չի կարելի գնել։ Այստեղի ալուբալին (վիշնիա), որ մինչև այս ժամանակներին վաճառվել է փունտը 3—4 կոպէկ, այժմ դեռ ծառերի վրա նոր է սկսել կարմրել։ Սեխն ու ձմերուկը դեռ չը կան, իսկ վարունգի 15—20 հատը վաճառվում է 5 կոպէկով։

Այս տարի Հիւսիսային Կովկասում մրգերի բերքի սակաւ լինելու պատճառը գարնան վերջի ցրտերի պտղատու ծառերին վնաս հասցնելն է։

Բանջարեղէնները, կարտոֆիլը, արեւածաղկի սերմը, ցորենն ու գարին բաւականին առատ են ու առատ. կարտոֆիլի պուդը 20 կ. է, որը ոչ թէ քաշով, այլ չափով են վաճառում։

Այստեղի կուրօրտներում բժիշկների թիւը 500-ից աւելի է, դրանցից հայերի թիւը 30-ից անց է, որոնք բացի աջող պրակտիկայից՝ լաւ և մեծ հռչակ են վայելում։ Բժիշկներ Բաբայեանը Էսսէնտուկում, Բուդաղեանը և Արծրունին Պեատիգօրսկում, Պապայեանը և ուրիշները միւս տեղերում յայտնի են։ Հայ հիւանդներն եւս, նամանաւանդ օտար լեզու չիմացողները, աւելի սիրով հայ բժիշկներին են դիմում, քան օտարազգիներին և, իրանց ասելով, մի ինչ-որ թեթեւութիւն են զգում այդպիսիները, երբ իրանց ականջով լսում, տեղեկանում են իրանց ցաւի և պահեցողութեան մասին։ Եւ կողների մէջ իրանց համեմատութեամբ ռուս քահանաներ շատ կան. հայերը երկու հոգի են, որոնք շատ հեշտ զանազանվում են կրծքներին կախված հայկական պարզ խաչով, արեւելեան որոշ գծագրութեամբ, արեւակէզ դէմքով և հայկական լայնանիստ մեծ քթով։

Էսսէնտուկի, 20 յուլիսի

Մակ. Զմշկեան

ՊԱՇՏՕՆԸ ՄԱՐԴԿԱՆՑ ՉԷ ԲԱՐՁՐԱՑՆՈՒՄ, ԱՅԼ ՄԱՐԴԻԿ ՊԱՇՏՕՆԸ

—

Մեղրի, 25 յուլիսի

Գաւառական կեանքով հետաքրքրվող, փոքր ի շատէ գիտակցող ամեն ոք կը խոստովանի, որ մեր գաւառական տխուր իրականութիւնը շատ է աղքատ իր արհեստին գիտակցող պաշտօնեաների թւով։

Հիմնեցէք գիւղերում ինչպիսի օգտակար հանրային հիմնարկութիւն կուզէք, բայց եթէ նրա մէջ գործող, ղեկավարող մարդիկ անպարտաճանաչ են, այդ հիմնարկութիւնը իր ղեկավարներով ներկայանում է ժողովրդի աչքին փուչ, մի աւելորդ բեռ, իսկ բարեխիղճ, պարտաճանաչ ղեկավարների, շիտակ ծառայողների շնորհիւ՝ այդ նոյն հիմնարկութիւնը դառնում է ժողովրդի պաշտելին։

Մեղրին, ի թիւս այլ հիմնարկութիւնների, ունի և ֆէլդշէրական կայան։ Հիմնելու սկզբի տարիներում, շնորհիւ ֆէլդշէր Ց. Սւազեանի եռանդուն գործունէութեան, ժողովուրդը մի առանձին հաւատով էր վերաբերվում դէպի բժշկականութեան օգտակարութիւնը, բայց նրան փոխարինող անփոյթ ֆէլդշէրների շնորհիւ, նրանց օրով, այդ հիմնարկութեան նշանակութիւնը ժողովրդի աչքում նսեմանալ սկսեց։

Եւ եթէ գործը այդպէս շարունակվելու լինէր, թւում էր, որ այդ հիմնարկութեան նշանակութիւնը և հաւատը դէպի բժշկականութիւնը բոլորովին պիտի նսեմանար։ 1910 թւականի վերջերքին նոր ֆէլդշէր նշանակվեց Իօսիփ Իօսիփիչ Նեննարտով։ Այդ պարոնը, իր արհեստին նուիրվածութեամբ և պաշտօնի գիտակցութեամբ, մի աւելորդ անգամ էլ գալիս է ապացուցանելու՝ «պաշտօնը մարդկանց չէ բարձրացնում, այլ մարդիկ պաշտօնը» ճշմարտութիւնը։ Ուրախալի է արձանագրել, թէ ինչպէս նա առաւօտեան նշանակված ժամից սկսում է հիւանդների ընդունելութիւնը, մինչև վերջին հիւանդը քննում, դեղեր, խորհուրդներ տալիս ու սիրալիր ճանապարհում։

Եւ ահա այսօր դէպի բժշկականութիւնը կասկածով վերաբերվող ժողովրդի մեծ թւով հիւանդներ, ինչպէս աղի վրա գնացող ոչխարի հօտ, դէպի ֆէլդշէրական կայան են վազում՝ բժշկական օգնութիւն ստանալու, տառապող ցաւերից ազատվելու։

Նեննարտովը աւելի աչքի է ընկնում հիւանդների հետ մեղմ վարվողութեամբ, ճշդապահութեամբ, անխտրականութեամբ, անշահասիրութեամբ, աղքատին կարեկցութեամբ և մաքրասիրութեամբ։ Նա աղքատներից այցի փող չէ վերցնում և օրվայ, գիշերվայ որ ժամին հրաւէր է ստանում՝ ուրախութեամբ, առանց սպասեցնելու, այցելում է հիւանդին, կարեւոր դէպքում գնում է և առանց հրաւէրի։

Անշուշտ ընթերցողը կասի՝ «՝էր օրինած

Փիլ. ահա կալուածատիրոջ պարզան կանգնած է նրա գլխին և պահանջում է իր տերոջ հասանելիք տասանորդը։ Գիւղացին ունի մի քանի տանձենի և ընկուզենի, ուզում է քաղել կամ թափել. ահա նոյն դարզան կանգնած է և պահանջում է նրա տասանորդը, և ծագում են մանր-մունր վէճեր ու անբաւականութիւններ, ճնշումներ ու հարստահարութիւններ։

Դեռ չեմ հաշւում այն ծանր հանգամանքները, որ կալուածատէրը պահանջում է իրան հասանելիք տասանորդ խուրձերը սայլերով կամ գրաստներով տանել մէկ կամ երկու օր ճանապարհ հեռու, կալսել իր եզներով, քամել, ցորենն ածել նրա շտեմարանը, իսկ դարմանը մարագը, ապա գնալ իր գործին։ Այս և սրա նման պահանջները խլում են բաւական ժամանակ, խանգարում են գիւղացիների գործին և աշխատանքին։

Այս ամենը չարքաշ գիւղացիները, քաղ ու քրտինքի մէջ շաղախված, տարել և տանում են, որովհետեւ պարտաւորված են, «ուստավնայա գրամօտան» այդ պահանջում է, սակայն նրանք տանել չեն կարողանում այն ծանր հանգամանքը, որ կալուածատէրը պահանջում է գիւղացիներից ոչ մի խուրձ տեղից չը շարժել, մինչև որ կը վերջանայ ամբողջ հունձը, որպէսզի մի անգամից գայ, համարէ, տասանորդը ցուցակագրէ, ապա թէ թոյլատրի կալուկալը։ Այս հանգամանքը մեծ խանգարումն է պատճառում գիւղացիների գործին։ Նրանցից մէկը աշխատող ձեռքեր շատ ունի, իսկ միւսները քիչ. մէկը հունձը շուտ է աւարտում, իսկ միւսները շատ ուշ, և ամենքն էլ պարտաւոր են սպասել, մինչև որ ամբողջ հունձը վերջանայ, որ մէկը բարեհաճի գալ, համարել խուրձերը, տասանորդը դուրս գալ, ապա թէ թոյլ տալ կալուկասին։ Իսկ մինչև այդ՝ խուրձերը երկար ժամանակ հանդում մնալով՝ ոչնչանում-փչանում են։

Գիւղերի անասնապահները միշտ փոքր երեխաներ են լինում 6—10 տարեկան, որոնք իրանց անասուններին բաց են թողնում հնձած արտերում, և նրանք թափում են դիզած խուրձերը և ուտում. երբեմն խոզերն իրանց սուր կնճիթներով քանդում ուտում, երբեմն մկները, երբեմն գոմէշները, երբեմն գողանում են և երբեմն անձրեւային եղանակն է վրա հասնում և մեծ խանգարում պատճառում կալուկասին, խուրձերը փտում են կամ ծիլեր արձակում։ Եւ այդ ամենը այն պատճառով, որ բէկի հանդըստութեան համար հունձը և կալուկասը իր ժամանակից շատ է ուշացել։ Մինչ թագաւորական գիւղացիները կալուկասն աւարտում են և վար ու ցանքսը սկսում (աշնանայինը), բէկականները նոր են սկսում իրանց կալուկասը։ Թագաւորականն այն առաւելութիւններն ունի, որ հնձողն հնձում է արտերը, իսկ կանայք և երեխաները կալսում են և լաւ եղանակներին աւարտում կալուկասը։ Այս տեսակ անախորժութիւններին վերջ տալու համար՝ մի քանի կալուածատէրեր, մասնաւոր ճանապարհով, գիւղացիների հետ եկան մի որոշ պայմանի, որ գիւղացիները վճարեն ըստ դեսեատինի որոշ հարկ, դեսեատինը հաշւելով 1 ր. 20 կ., լինեն այդ հունձերը հերկված թէ խամ մնացած՝ միեւնոյն է, և այնուհետեւ ինչպէս ուզում են, այնպէս էլ վարվեն իրանց հողերի հետ և ոչ մի բէկ, կամ նրա դարզան չեն գայ գիւղերը։ Մի քանի տարի շարունակվելով այս ձեւը, նորից առարկութիւններ բացվեցին, երաշտը, կարկուտը, մորեխը և մուկը մէջտեղ եկան, և հին կարգը նորից յարութիւն առաւ, կենդանացաւ։ Ինչու տալ դեսեատինին 1 ր. 20 կ., երբ կարկուտը ջնջել է արտը. թող քանի խուրձ գոյանում է, նրա տասանորդը ստանայ։ Այժմ հին կարգերը շարունակվում են իրանց ծանր բարդութիւններով։

Պետական Դուման 5—6 տարի է գոյութիւն ունի։ Ժողովուրդը անհամբեր սպասում էր, որ վերջապէս այդ Դուման կը մտնի իրա դրութիւնը, կը տեսնի այն ծանր զրկանքները, որ կրում է նա, և դրա համար փրկարար միջոցներ կորոնի կամ նոր կարգ ու կանոն կը սահմանի. սակայն տարիները անցնում են, և ձայն ու ծպտուն դուրս չեկաւ, թէ Դուման քննել է կամ քննելու է գիւղացիների այդ ծանր պայմանները։ Մի ժամանակ լուր տարածվեց, որ պետութիւնը իր գանձարանի հաշւով առնելու է բէկերից բոլոր հողերը և յանձնելու գիւղացիներին, պայմանով որ վերջիններս իրանց պարտքը կամաց-կամաց վճարեն գանձարանին, ապա տէր ու տիրական դառնալ իրանց սեփականութեան. սակայն այդ լուրը հնացաւ և մտնվեց մոռացութեան գիրկը։ Այժմ վերջապէս ժամանակ է, որ Դուման քննի այդ խնդիրը և գիւղացիների համար ստեղծի նոր կարգ ու կանոն՝ ոչնչացնելով հին սպանիչ և ծանր պայմանները։

Պետ

դա ինչ գրի առնելու բան է»... Այո, կասենք և մենք, յարգելի ընթերցող, բայց մեր գաւառական տխուր իրականութիւնը այնքան աղքատ է՝ արհեստին նուիրված, պարտաճանաչ պաշտօնակատարներով, որ եթէ անարժաններին չենք կարողանում հրապարակով պախարակել, յանդիմանել, գոնէ պարտք համարենք արժանաւորներին յարգել, խրախուսել։

Եւ մեր ու ժողովրդի յարգանքները պարտաճանաչ, արհեստին նուիրված, պաշտօնին գիտակցող գաւառական պաշտօնակատարներին ընդհանրապէս, իսկ մասնաւորապէս Մեղրիի ֆելշերական կայանի այժմեան ֆելշեր Նէնարոզովին. ցանկալի է որ նա երկար ժամանակ շարունակէր մնալ Մեղրիում և գործէր նոյն ուղղութեամբ։

Այս տարի մեր կողմերում, անտեսական աննպաստ պայմանների շնորհիւ, ցանքս քիչ է արված, բայց եղածը միջինից լաւ է. նոր ցորենը կշռի տակ ծախվել է 1 ր. 40 կ.։

Կալեր, Վանք և Տաշտունք գիւղերում «ղաբաղ» հիւանդութիւն կայ անասունների մէջ։ Սկսված է սար գիւղերի հունձը։

Ե. Վարդանեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

◆ Կովկասեան Փոխարքայի պաշտօնակատարը անհնարին է համարել յարգել Թիֆլիսի քաղաքագլխի միջնորդութիւնը ծառայողների հանգստեան վերաբերեալ որոշումների 5-դ, 6-դ և 16-դ կէտերը փոխելու և առաջարկել է սահմանված կարգով վերաքննել այդ պարտադիր որոշումները՝ տեղական կեանքի պայմաններին յարմարեցնելու նպատակով։

◆ Թիֆլիսի նահանգապետի թոյլտուութեամբ, քաղաքային դումայի արտակարգ նիստը, առևտրական հաստատութիւնների ծառայողների հանգստեան մասին հրատարակված պարտադիր որոշումները վերաքննելու համար, հրաւիրվելու է առաջիկայ հինգշաբթի, օգոստոսի 9-ին։

◆ Հացավաճառները, դժգոհ մնալով նոքերս սահմանված հացի սակագնից, Թիֆլիսի նահանգապետի ուշադրութիւնն են հրաւիրում այն հանգամանքի վրա, որ վերջին ժամանակներս ալիւրի գինը ոչ մի փոփոխութեան չէ ենթարկվել. խնդրում են չը հաստատել սակագինը, նոր նիստ նշանակել տալ վերաքննելու հարցը և իրանց ներկայացուցիչներին էլ թոյլ տալ ներկայ գտնվելու նիստին։

◆ Թիֆլիսի Սաբուրթալօ կոչված ծայրամասի բնակիչները, դիմելով քաղաքային վարչութեանը, խնդրում են միջնորդել փօստային վարչութեան առջև, որպէս զի Սաբուրթալօյում փօստային արկղ կախվի։

◆ Երէկ առաւօտեան ժամը 8-ին Թիֆլիսի երկաթուղու կայարանն էին հաւաքվել դիմաւորելու հանգուցեալ պրոֆ. Ա. Խախանովի մարմինը հոգևորականութիւնը, Անտոնիյ եպիսկոպոսի առաջնորդութեամբ, պատգամաւորութիւնները և հանգուցեալի ազգականներն ու յարգողները։ Կայարանից մարմինը բերվեց Քաշվէթի ս. Գէորգ եկեղեցին և այնտեղ էլ կը մնայ մինչև կիրակի, օգոստոսի 5-ը։ Այդ օրը, հանդիսաւոր պատարագից յետոյ, յուղարկու թափօրը դագաղով դուրս կը գայ և Լօրիս-Մելիքօվսկայա փողոցով Պուշկինսկայա այգու մօտից կը թեքվի դէպի Դվորցօվայա փողոցը, ուր Վրաց մէջ Գրագիտութիւն Տարածող Ընկերութեան կայարանի առաջ հոգեհանգիստ կը կատարվի։ Այդտեղից թափօրը, Գօլովինսկի պրօսպէկտով կուղևորվի Վերայի կամուրջով դէպի Դիդուբէի եկեղեցին, ուր և տեղի կունենայ թաղումը։

◆ Թիֆլիսի Հրէաների Բարեգործական Ընկերութիւնը հրէական դպրոցի շէնք է կառուցանում Նեմէցկայա փողոցի վրա։ Առաջիկայ սեպտեմբերից դպրոցական պարապմունքները կը սկսվեն այդ շէնքում։

◆ Օգոստոսի 1-ին «Թիֆլիսի Կրուժօկի» ամառային շէնքում երեկոյեան ընդհարում է տեղի ունեցել շտաբս-կապիտան Ի. Դ. Ջիջաւաձէի և Փոխարքայի դիւանատան պաշտօնեայ Պ. Վ. Նուժդեվսկիի միջև, որի ժամանակ շտաբս-կապիտանը, սուրը մերկացնելով, սկսում է հարուածներ հասցնել Նուժդեվսկիին գլխից, ուսերից, ձեռքից, որը 9 վէրք ստանալով վայր է ընկնում արիւնաշաղախ։ Աղմուկի վրա հաւաքվում է հասարակութիւն։ Վիրաւորին ուղարկում են Միքայէլեան հիւանդանոցը։ Վիրաւորողը անձամբ գնում է կոմենդանտային վարչութիւնը և յայտնում եղելութեան մասին։ Ուշագրաւ է, որ ընդհարման պատճառը մի շատ հասարակ վէճ է եղել, այն է՝ իրաւունք ունեն մասնաւոր անձինք վաճառելու իրանց պատկանող ատրճանակը մի ուրիշին առանց թոյլտուութեան, թէ ոչ։ Օֆիցերը պնդելիս է եղել, որ չէ կարող, իսկ պաշտօնեան՝ որ Ջիջաւաձէն իբրև օֆիցեր չէ կարող վաճառել, բայց ինքը կարող է։

◆ Օգոստոսի 2-ին, երեկ. ժ. 11 և կէսին, Միքայէլեան փողոցի վրա № 113 տան մէջ գտնվող Ալէքսանդր Ցարուեթինեան Գրիգորեանի մագազինից Միքայէլեան հիւանդանոց են ուղարկել ուշաթափ դրութեան մէջ վիրաւոր գանձակեցի Ցովհաննէս Մայիլեանին 17 տարեկան։ Հարցաքննութիւնը պարզել է, որ Մայիլեանին գրչահատ դանակով վիրաւորել է նոյն մագազինի գործակատար Արտաշէս Վասիլեանը, 19 տարեկան։ Վերջինս կալանաւորված է և խոստովանվել է, որ վիրաւորել է նրան անգիտակցաբար՝ վարունգներ մաքրելիս։

◆ Ռամազանի տօների պատճառով, որը տեւում է օգոստոսի 1—30-ը, Թիֆլիսի ոստիկանապետը թոյլ է տուել Շէյթանբազարում գտնվող թուրքերի ճաշարաններին առևտուր անել երեկոյեանից մինչև առաւօտվայ ժամը 4-ը։

◆ Կիեվի համալսարանի կովկասեան ուսանողների Հայրենակցական Միութիւնը օգոստոսի 12-ին «Սպօրտ» այգում (Միքայէլեան փ.) կը կազմակերպէ մանկական գրօսանք և երեկոյթ, որից ստացված զուտ արդիւնքը կը յատկացվի նոյն Հայրենակցութեան չքաւոր ուսանողների օգտին։

◆ Օգոստոսի 2-ի ոստիկանական տեղեկութիւնները յիշատակում են քաղաքում կատարված մի շարք գողութիւնների մասին։

◆ Օգոստոսի 1-ից Թիֆլիս է վերադարձել Պետերբուրգից կովկասեան պարսից գլխաւոր հիւպատոս Սաեդէլ-Վեզարէն։

◆ Ժողովրդական ուսումնարանների տեսուչը խնդրել է Թիֆլիսի նահանգապետին հաստատել Ախալքալաքի գաւառի Օրուջալար, Նիօխրեբ գիւղերի և Գօրու գաւառի Բրիտաուլի գիւղի համախօսականները տարրական դպրոցներ բանալու մասին։

◆ Ախալցխայի քաղաքային լիազօրների ժողովը որոշել է հիմնել համալսարաններից կամ բարձրագոյն դպրոցներից որևէ մէկում ստիպենդիա Ախալցխայի քաղաքացի Բագրատ Ստեփանովիչ Պօզօյէվի անունով։ Այդ որոշումը Թիֆլիսի նահանգապետը ուղարկել է կովկասեան ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձուին ի տնօրինութիւն։

◆ Անդրկովկասի զէմստվային միջոցներից տարրական դպրոցների կարիքների և Անդրկովկասի ժողովրդի կրթական այլ պէտքերի համար յատկացված է առաջիկայ տարին 667,114 րուբլի։

◆ Մոսկվայի հանդէսներին մասնակցելու համար կովկասեան ուսումնարանական շրջանի կողմից ուղարկվող սաներին ղեկավարելու է Թիֆլիսի 3-րդ իգական գիմնազիայի տեսուչ Ա. Ա. Բօգօսավլէնսկին։

◆ Մօտ օրերս սպասվում է Թիֆլիսում բուսաբէտների մի էքսկուրսիա՝ բաղկացած 35 հոգուց։ Նրանց մեծ մասը յայտնի մասնագէտ պրոֆեսօրներ են, ինչպէս Րէկլին՝ Ցիւրիխից, Էնգլերը՝ Բեռլինից, Դիլսը՝ Մարբուրգից, Կլէպսը՝ Հէյդելբերգից, Շտօմսը՝ Ամստերդամից և այլն։ Ծանօթանալով Կովկասի սև ծովեան ափերի հետ, էքսկուրսիան Սուխումից ուղևորվեց Ռազմաօսական ճանապարհով Պեատիգօրսկ, իսկ այնտեղից էլ Ռազմավիրական ճանապարհով Թիֆլիս կը գայ։

◆ Վաղը, կիրակի, օգոստոսի 5-ին, Սանահնի վանքում, Կուկիայի Նորաշէն ս. Աստուածածին եկեղեցու սարկաւագ Սարգիս Օտեանը (Ներսիսեանաւարտ) ձեռնադրվում է քահանայ։ Ձեռնադրութեան կարգը կատարելու է Թեմիս կառավարիչ Եփրեմ եպիսկոպոս Սուքիասեանը։

ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱՅԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ՇՈՒՐՋԸ

◆ Այս օրերս Թիֆլիսի հրապարակներում և աչքի ընկող տեղերում կը դրվեն Պետական Դումայի ընտրողական ցուցակները։

◆ Թիֆլիսի նահանգապետը առաջարկել է գաւառապետներին, Թիֆլիսի քաղաքագլխին և Թիֆլիսի նահանգի քաղաքային ուաւաններին ընտրողական ցուցակները հրատարակել ոչ ուշ քան մինչև օգոստ. 8-ը։

◆ Ներքին գործերի մինիստրի տուած մեկնութեամբ՝ Պետական Դումայի ընտրողական ցուցակների հրատարակութեան ծախքերը պէտք է հոգան այն հաստատութիւնները, որոնք կազմել են ցուցակները։

◆ Մինչև օգոստոսի 3-ը քաղ. վարչութիւնը ստացել է խնդիրներ պետական բնակարանային տուրք չը վճարող բնակարան ունեցողներից ռուսական կուրիայի մէջ մտնելու համար՝ 143, իսկ ընդհանուր՝ 40։

◆ Ընտրողական 174-րդ յօդուածի և Կովկասի Փոխարքայի տուած մեկնութեան համաձայն՝ ռուսական կուրիայի ընտրողների թւին են պատկանում բոլոր նրանք, որոնք տեղական ծագում չունեն, ուղղափառ, աղանդաւոր և լիւտերական դաւանութեան պատկանողները, ի թիւս որոց գերմանացիները, էստերը, յոյները, լատիշները, չեխերը և ուղղափառ լեհերը, նոյնպէս և ռուսական ծագում ունեցող զանազան աղանդաւորներ։

◆ «Р. С.» լրագրի ասելով, աջակողմեանները Ստաւրօպոլի նահանգում դրել են 6 պաշտօնաթող գեներալների (գեներալներ փնդասպեաներ), 2 փոխ-նահանգապետների, 5 եպիսկոպոսների, 4 քահանաների և 4 ոստիկանական պաշտօնեաների թեկնածութիւնները։ Նացիօնալիստները մտցրել են իրանց ցուցակի մէջ 6 ազնուականութեան պարագլուխների, մի հատ նահանգական զեմստվային վարչութեան նախագահի, 6 քաղաքագլուխների, 3 խոշոր բանկային գործիչների, դպրոցական 4 դիրեկտորների ու ինսպեկտորների, 2 կալուածատէրերի և 8 հոգևորականների թեկնածութիւնները։ Հոկտեմբերեանների գրած թեկնածուների մէջ կան 2 քաղաքագլուխ, 2 վաճառական, 1 քաղաքային ձայնաւոր և 2 պրօֆեսօր։

Պրօգրեսիստների ու կադէտների թեկնածուները ինտելիգենտ զբաղմունքների մարդիկ են բոլորն էլ։ Նրանք արդէն դրել են 17 երդուեալ-հաւատարմատարների, 7 ժուռնալիստների, 3 զեմստվային գործիչների և 2 բժիշկների թեկնածութիւնները։

ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔԻ ԹԵՐԹԵՐԻՑ

◆ Լուսաւորութեան մինիստրութիւն.— Ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութիւնը մտադիր է բաց անել 1913 թ. 34 գիմնազիա, 19 ռէալական դպրոց, 6 ուսուցչական ինստիտուտ և 14 ուսուցչական սեմինարիա։ Դրա համար պահանջվում է 5 միլիոն րուբլի։

◆ Ռուս գիրքը.—1908 թ. հրատարակվեց ռուս գիրք մօտ 76 միլիոն օրինակ. 1911-ին՝ 120 միլիոնից աւելի. այս տարի նրանց թիւը լինելու է դրանից էլ աւելի։ Այնպէս որ իւրաքանչիւր բնակչի գալու է 1 օրինակ։

◆ Հանքային ինստիտուտում.—Պետերբուրգի հանքային ինստիտուտում այս տարի մտած խնդիրների թիւը զգալիօրէն պակաս է, անցեալ տարվայ վերաբերմամբ. Խնդիրների սովորական թիւը 1000-ից աւելի էր։ Անցեալ տարի նրանց թիւը 630 էր, իսկ այս տարի 450։

◆ 53 տոկոս.—Չերքասի քաղաքի զեմսկի վարչութիւնը լրացրել է ընտրողների ցուցակները։ Սրանց են 22 խոշոր հողատէրեր և 94 քահանաներ։ Այսպիսով այդ ժողովում դրութեան տէր են հանդիսանում... քահանաները։

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

◆ Մոսկվայում հիմնվում է «փոխադարձ բժշկական օգնութեան ռուսական ընկերութիւն», որի նպատակն է ազգաբնակութեանը անյապաղ և էժան բժշկական օգնութիւն հասցնել։ Առաջին կարգի ապահովագրութիւնը իրաւունք է տալիս օգտվելու միայն ամբուլատօրիայի բժշկութեամբ և կարժենայ իւրաքանչիւր 5 հոգուց բաղկացած ընտանիքին 2 ր. 50 կ.։ Երկրորդ կարգի ապահովագրութեամբ իրաւունք է տրվում բժշկական օգնութիւն ստանալ տանը և կարժենայ տարեկան 8 ր. 50 կ.։ Ամենաբարձր կարգը ապահովագրութեան 3-րդն է. 10 րուբլով ապահովվում է ոչ միայն տանը բժշկական օգնութիւն ստանալը, այլ և ձրի դեղորայք է տրվում։ Ընկերութեան հիմնադիրներն են ռուսաց զանազան համալսարանների պրօֆեսօրներն ու բժիշկները։

◆ Կիեվում յորդ անձրևից փլվել է երկյարկանի մի տուն, որի մէջ օթևան էին գտել 50-ի չափ աղքատ հրէաներ. 3 հոգի սպանվել են, 18-ը վիրաւորվել։

◆ Վերջին ժամանակներս բազմացող բանւորական գործադուլները ի նկատի առնելով, Պետերբուրգի մի խումբ բանւորների՝ «ուշակովցիների» նախաձեռնութեամբ հիմնվում է մի նոր կազմակերպութիւն՝ «գործադուլների դէմ մաքառողների ընկերութիւն» անունով։ Այդ կազմակերպութեանը անդամագրվում են գլխաւորապէս շտրէյկբրէխերութեան համար իրանց ընկերների շրջանից արտաքսվածները։

◆ Նօվգօրօդեան տօնավաճառը սկսում է մեծ կենդանութիւն ստանալ։ Մանուֆակտուրային ապրանքների գները բարձրացրել են արշինը $^1/_2$—1 կոպէկ։ Սպառնում են սեպտեմբերին նորից աւելացնել։ Կաշուի շուկայում գները արհեստական կերպով բարձրացած են։

◆ Ֆրանսիական պրեմիեր Պուանկարէն ուղևորվեց դէպի հայրենիք։ Ռուսաստանի և Ֆրանսիայի միջև ծովային համաձայնութիւնը կայացել է արդէն և շուտով կը վաւերացվի երկու երկրների պետերի կողմից։ Շնորհիւ այդ համաձայնութեան՝ Ռուսաստանը դառնում է առաջնակարգ ծովային պետութիւն։

◆ Յուլիսի 23-ին, «Я. Д. Лана» լրագրի ասելով, Զալցբուրգում ցրված են եղել լատիշական սօցիալ-դեմոկրատների կենտրոնական կօմիտէտի հրատարակած թռուցիկը, «Կարմիր ուրուականը մօտենում է» վերնագրով։

◆ Իտալիան ուժեղացնում է իր ամրութիւնները շվէյցարական սահմանագլխի վրա։

◆ Կ. Պօլսում այն կարծիքն է տիրում, որ զօրքերում հանգստութիւնը վերականգնելուց յետոյ 86-ամեայ Մուխտար փաշան մեծ վէզիրութեան պաշտօնը կը զիջէ Քեամիլ փաշային։

◆ Կ. Պօլսի վերջին երկրաշարժի ժամանակ, յուլիսի 27-ին, Ադրիանուպօլսի շրջանում փլավել են 18 գիւղեր։ Ստորերկրեայ հարուածներից և նրանցից անմիջապէս յետոյ սկսված հրդեհներից փլատակվել են, համարեա, բոլոր շէնքերը։ 15,000 հոգի մնացել են առանց օթևանի. սպանված են 300 հոգի, վիրաւորված 800։ Քանդվել են 20 մզկիթներ ու բազմաթիւ տներ։

◆ Կրակովում բացվել է էսպերանտիստների 8-րդ համաշխարհային կոնգրէսը։

◆ Օգոստոսի վերջերին Շվէյցարիայում մեծ զօրախաղեր են տեղի ունենալու։ Զօրախաղերին, ի միջի այլոց, ներկայ է լինելու գերմանական Վիլհէլմ II կայսրը։

◆ Բրիւսսելում առաջիկայ նոյեմբերի 21-ին գումարվելու է կանանց վաճառքի դէմ կռիւ մղողների միջազգային կօնգրէսը։

◆ Ֆրանսիացի բանաստեղծներ Ռընէ Գիլը և Միւլլերը հիմնում են բանաստեղծների սինդիկատ։

◆ Բուկլէն, որ ամբողջ 29 տարի խմբագրում էր «Times» թերթը, թողել է իր պաշտօնը։

◆ Մաքսային տեղեկութիւնների համաձայն՝ մի տարվայ ընթացքում Պարսկաստան ներմուծված է 12,921,572 րուբլու ապրանք, համարեա 4 միլիոնով աւելի՝ քան նախորդ տարին։ Ռուսաստանը միայն ներմուծել է 11,988,186 րուբլու։

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏԵՐ. ՀԵՌԱԳՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾ.
2 օգոստոսի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Ուրալի շրջանի Լեբեշէնեան գաւառի անդրուրալեան կիրգիզների բնակավայրերը հակաժանտախտային մասնաժողովի կողմից համարվում են անբարեյուսալի ժանտախտի տեսակէտից, իսկ Ուրալի շրջանը վտանգաւոր։

Պետերբուրգի քաղաքապետը 150 րուբլի տուգանքի է ենթարկել «Бирж. Вѣд.» լրագրի խմբագիր Ռօզանովին Լէնայի պատահարների մասին Կիրենսկիի հետ ունեցած խօսակցութիւնը տպելու համար։

ԱՐԽԱՆԳԵԼՍԿ։ Այրվում է երկու թաղ. կրակը ճարակել է 30 շէնք. վնասները 300,000 րուբլու են հասնում։ Հրդեհը շարունակվում է։

ԲԻԼԲԱՕ։ Ալեկոծութեան ժամանակ ջրասոյզ են եղել 14 ձկնորսական մակոյկներ։ Խեղդվել են 119 հոգի։

ԲԵՐԼԻՆ։ Կիդերլեն-Վեխտէրի հրաժարականի մասին տարածված լուրը հնարովի է։

ՄԱՐՍԷԼ։ Այստեղ ժամանեց Մարօկկօյի նախկին սուլթան Մուլայ-Հաֆիզը և իսկոյն էլ ափ իջաւ։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Մինիստրների խորհուրդը յանձնարարեց առևտրի և արդիւնաբերութեան մինիստրին կազմել մանրամասն ցուցակը ռուսաց և օտարազգի առևտրական շոգենաւերի, որոնք պիտանիութեան տեսակէտից կարող են հարկաւորվել պատերազմական ժամանակների կարիքների համար։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Ե. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

Высочайше Утвержденное Русское Общество Пароходства и Торговли, учрежд. въ 1856 г.

ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԻ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ.

Ամառային երթևեկութիւն

ՂՐԻՄ-ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԳԻԾ

Մեկնում են Բաթումից

I Փօստային-մարդատար շոգենաւեր.
Երեքշաբթի ժամի 1-ին գիշերը, շրջանակի գծով
Հինգշաբթի » 1 » » »
Շաբաթ » 12 » ուղղակի »

II Մարդատար շոգենաւեր.
Երկուշաբթի ժամի 2-ին ցերեկը, շրջանակի գծով
Շաբաթ » 2 » » »

III Մարդատար-ապրանքակիր շոգենաւեր.
Երեքշաբթի կէս գիշերին, շրջանակի գծով.
Ուրբաթ » » » »

Ժամերը Պետերբուրգի են։

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ՓՕՍՏԱՅԻՆ ԳԻԾ

Կանոնաւոր հաղորդակցութիւն դէպի Ալէքսանդրիայի, բիօլեաայի, Մակեդոնիայի, Սիրիայի, Անատոլիայի-Պարսից-Ծոցի (Персидскій заливъ) գծերի բոլոր նաւահանգիստները։

ԲԱԼՏԻԱԿԱՆ ԳԻԾ

Կանոնաւոր հաղորդակցութիւն ուղղակի Պետերբուրգ-Րիգա, Լիբավա և Րէվել։

Տոմսակները կարելի է գնել Թիֆլիսի գրասենեակում Վելիամինովսկայա փողոց, № 18.

Հեռախօս № 11.

Ընդունվում են և ապահովագրվում են ապրանքներ ձեռնտու պայմաններով։

Գործակալ՝ Ս. Խ. Սուլխանեանց

(շ.) 0—58

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

Հիմնված 1880 թ.

(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)

Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ

«606»-Ի ՆԵՐՍՐՍԿՈՒՄ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ՝ 11—12 Ժ.

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վերարուծութեան վեներական (սիֆիլիս) հ.։
Բ. Գ. ԱՂԱՄԱՐԵԱՆ—1—2 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ.։
Կ. Մ. ԶԻԿՕՎԱՆԻ—$9^1/_2$—10 ժ. աչքի, ներքին ևնեարդային։
Զ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան կանանց և երեխայոց հ.։
Ն. Տ. ՄՈՒՂՆ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի և քթի հիւ.։
Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներական վերարուծութեան և միզական. հ.։
Գ. Յ. ԳՈՒՐԳԷՆՕՎ—12—1 ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.։
Ա. Գ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.։
ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ ԱՄԲՐՈՒՄՕՎԱ-ՄԵԼԻՔԵԱՆ —12—1 ժ. մանկաբարձութիւն և կանանց հիւ.։

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ՝

Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—6—7 ժ.։
ԿԻՆ ԲԺԻՇԿ Մ. Լ. ՌԵՆԻԳԵՐ-ԱՐԵՇԵՎԱ—6—7 ժ. մանկաբարձութիւն, կանանց և երեխայոց հիւ.։
Զ. Ա. ԹՈՒՌՈՒՄԵԱՆ—6—7 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. քննութիւն արեան, մէզի և այլն։

Վճարը 50 կ.։ Ջրաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

1. 0—77

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՂԶԸԼ-ԱՐՎԱՏԻ հայոց եկեղ. ծխ. դպրոցի համար հարկաւոր է

ՄԻ ՆԵՐՍԻՍԵԱՆԱՒԱՐՏ ՈՒՍՈՒՑԻՉ

400 րուբլի ռոճիկով, սենեակ և փայտ։

Դիմել՝ Кизиль-Арватъ (Закасп. обл.), Попечителю Гукасу Теръ-Гукасянцу.

(ա. օ.) 566. 3—1

„ՄՇԱԿԻ" ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ

Վաճառվում են հետեւեալ հրատարակութիւններից

1)	ԳՐ. ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ, հատոր I	գ. 1 ր. —
2)	ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՆԵՐ, Վրժէնի, I և II հատորներ	1 ր. 50
3)	ՏԱՍՆ ԵՒ ԵՐԿՈՒ ՊԱՏՄՈՒԱԾՔ, Շահրիարի	— 50 կ.
4)	ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԱՌԱՋԻՆ ԿԱՊՈՒԿ Քամալեանց Ս.-ի.	— 50 կ.
5)	ՋՀՈՒԴ-ՔՈՒՇԱՆ, վէպ Պարսկաստանի կեանքից, Շահրիարի	1 ր. — կ.
6)	ՄԻ ԱՄԻՍ ԱՐԵՒԵԼՔՈՒՄ, Հ. Առաքելեանի	— 40 կ.
7)	ԻՆՆՍՈՒՆ ԵՐԵՔԸ, մեծ վէպ Վ. Հիւգօյի, Թարգմ. Արշակ Սաֆարեանի	1 ր. 50 կ.
8)	ՀԱՅՐԵՆԱՋՈՒՐԿ, Ե. Սպիրիի, Թարգմ. գերմ. Իս. Ցարութիւնեանի,	— 50 կ.
9)	ՈՒՐԱՆԻԱ, աստղագիտական վէպ Կամիլ Ֆլամարիօնի. Թ. Հ. Առաքելեանի	1 ր. 50 կ.
10)	ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ, Լէօի, հատոր I, երկրորդ տպ.	1 ր. 20 կ.
11)	ԴԷՊԻ ԱՐԱՐԱՏ, Արշ. Մխիթարեանի	— 40 կ.
12)	ՀԱՅՐԵՆԻ ՀՈՂԸ, վէպ Հանրի Բօրդօյի, Թարգմ. Հ. Առաքելեանի	— 60 կ.
13)	ՏՆԱՅԻՆ ԲԺՇԿԱՐԱՆ, բժշկպ. Գ. Բաբեանի	
	I հատոր, Բնախօսութիւն եւ անդամազննութիւն	1 ր. —
	II » Հիւանդութիւններ (վարակիչ, ներքին, կաշուի), դեղարան, բառարան	1 ր. 60 կ.
14)	ՁԵՌՆԱՐԿ տրամաբանութեան, հոգեբանութեան, բանահիւսութեան, Հ. Առաքելեանի	— 50 կ.
15)	ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՆԵՑՈՒԿՆԵՐԸ, Հ. Իբսէնի, Թարգմ. Լ. Բաբայեանի	— 50 կ.
16)	ՔՍԱՆ ՎԷՊԻԿՆԵՐ, Գի դը Մօպասանի, Թարգմ. Հ. Առաքելեանի	1 ր. —
17)	ՆՈՐ ԿԵԱՆՔԻ ՇԵՄՔՈՒՄ, դրամ. էտիւդ գաւառ. կեանքից, Ա. Բ.-ի	— 40 կ.
18)	ՆՇԱՆՎԱԾՆԵՐ, պիէս 3 գործ., Ալ. Արէլեանի	— 60 կ.
19)	ԷԳՄՕՆՏ, ողբերգ. 5 գործ. Վ. Գ. Գէօթէի, Թարգմ. Հմ. Մաժիսեանի	— 50 կ.
20)	ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆԸ, Լ. Ն. Տօլստօյի, Թարգմ. Սուրխաթեանի	— 30 կ.
21)	ԿՈՆՖՈՒՑԻՈՍ (Չինական իմաստունը), Լ. Ն. Տօլստօյի խմբագրութեամբ կազմեց Ա. Բուլանժէ, Թարգմ. Սուրխաթեանի	— 7 կ.
22)	ԱՍԱՑՈՒԱԾՔՆԵՐ ՄԱՀՕՄԵԴԻ, ընտրված Լ. Տօլստօյի, Թ. Լ. Դանիէլեանի	— 5 կ.
23)	ՔՈՅՐԵՐԸ, Լ. Տօլստօյի, Թարգմ. Լ. Դանիէլեանի	— 5 կ.
24)	ԻՆՉՈ՞Վ ԵՆ ԿԵՆԴԱՆԻ ՄԱՐԴԻԿ, Լ. Տօլստօյի, Թարգմ. Լ. Դանիէլեանի	— 10 կ.
25)	ՇԷՔՍՊԻՐ ԵՒ ԻՐ «ՀԱՄԼԷՏ» ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԵԱՆ ԱՂԲԻՒՐՆ ՈՒ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ, Պետրոս Ադամեանի	1 ր. —
26)	ՑՈՒՇԱՐՁԱՆ ողբացեալ Արփիար Արփիարեանի	— 40 կ.
27)	ՄԻ ՀՆՋԻՒՆԻՆ ՄԻ ԳԻՐ (կենսագրութիւն), Ստ. Մալխասեանցի	— 20 կ.
28)	ԸՆԿԵՐՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԱՅ ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆՆԵՐ, Մուշեղ եպիսկոպոսի	— 35 կ.
29)	ՃՈՐՏԵՐԻ ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ, նկարներով	— 15 կ.
30)	ԱՆԳԼԻԱՅԻ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ, Թարգմ. Մ.-ի	— 15 կ.
31)	ՃԱՊՕՆԻԱ կամ ծագող Արեգակի երկիրը, Գ. Ի. Շրէյդէրի	— 25 կ.
32)	ՄԻԼՏՕՆԻ ԿԵԱՆՔԸ եւ գրական գործունէութիւնը, Հ. Առաքելեանի	— 30 կ.
33)	ԳԱԼԻԼԷՅԻ ԿԵԱՆՔԸ եւ գիտական գործունէութիւնը, Հ. Առաքելեանի	— 25 կ.
34)	ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ ՀՐԱՀԱՆԳ ՀԱՆՐԱՊԱՏՈՒՑ, Մակ. եպ. Բարխուտարեանի	— 80 կ.

Վերոյիշեալ 35 հատոր գրքերը, որոնց ընդհանուր արժէքն է 20 ր. 62 կ., վաճառվում են հետեւեալ պայմաններով։

Նրանք, որոնք կը դիմեն մեզ՝ պահանջելով վերոյիշեալ գրքերից 5 րուբլուց բարձր գումարի՝ կը ստանան 25% զեղչ։ 10 ր. բարձր գումարի պատուէր տուողներն ստանում են 30% զեղչ։

«Մշակի» բաժանորդներից նրանք, որոնք վերոյիշեալ բոլոր գրքերից մի-մի օրինակ կը պահանջեն, կը ստանան 40% զեղչ։

ՃԱՆԱՊԱՐՀԱԾԱԽՍԸ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱ։

50—36

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный